

Kore Budizm Geleneğinin Kurucusu Jinul'un Hayatı ve Felsefi Kişiliği¹

Hatice Köroğlu Türközü²

ORCID: 0000-0002-3735-5652

Sümevra Saraçoğlu³

ORCID: 0000-0001-8046-0530

DOI: 10.55256/TEMASA.1260971

Öz

Kore'ye Üç Krallık döneminde girmiş olan Budizm, Koryo Hanedanlığı döneminde en yüksek devrini yaşamış ve uzun zamandır çatışma içinde olan Budist okullarının tek bir çizgide birleşmesi yönünde büyük bir dönüşüm yaşamıştır. Bu dönüşüm; modern Kore Budizm'i geleneğine zemin hazırlamada büyük önem arz etmektedir. Günümüz Kore Budizm felsefesinin temelini oluşturmada en önemli isimlerden biri şüphesiz 12. yüzyıl sonlarında yaşamış Koryo dönemi keşişi ve düşünürü Jinul'dur. Jinul, yaşadığı dönemde Kore'de etkin olan iki ayrı Budist eğilimi "Zen" ve "Gyo" okullarının büyük bir uzlaştırıcısı olarak geleneksel Budizm disiplininin temelini şekillendirmiştir. Koryo'da kraliyet Budizm'inin himaye ettiği Budist keşişlerin dünyevi hırs peşinde koşarak yoldan çıkmaya başlaması, Budizm'in halk Budizm'inden çıkıp kraliyet Budizm'ine dönüşmesi, soylu sınıftan oluşan Gyo doktrin okulunun geleneksel otoriteye vurgu yapması ve Zen okulunun kendilerini dış dünyaya kapatarak sadece meditasyona odaklanması; Jinul'un keşişlere hırs ve dünyevi arzularını terk edip dağlara çıkarak hep birlikte yeni bir topluluk kurmaları yönünde çağrıda bulunmasına sebep olmuştur. Bu topluluğun adı ise hakiki Budizm'i ifade eden "Jeonghye Gyeolsa; Meditasyon ve Bilgelik Topluluğu" olmuştur. Jinul'un felsefesine göre; tüm yaşama fayda sağlayan zihin temizliği ve ahlaki gelişim bir arada olmalıdır. Böylelikle gerçek Budizm'in ideali sağlanacak, benmerkezci bir yaşam kaybolup merhametli bir yaşam ile tıpkı bir ağ gibi birbirine bağlı olan tüm varoluş tek yürek olacaktır. Bu çalışmada, Kore Budizm'ine genel bir giriş yapıldıktan sonra Koryo dönemi Budizm'inin özellikleri, Jinul'un hayatı, felsefi kişiliği, faaliyetleri, geliştirdiği aydınlanma öğretileri Donojeomsu ile Jeonghye Ssangsu, Nirvana'ya ulaşması ve Jinul'un felsefesinin modern dünyaya ve günümüz Kore Budizm'ine olan katkısı incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Budizm Felsefesi, Donojeomsu, Jeonghye Gyeolsa, Jeonghye Ssangsu, Jinul, Kore Budizm'i, Koryo Budizm'i.

The Life and Philosophical Personality of Jinul, Founder of Korean Buddhism Tradition

Abstract

Buddhism, which entered Korea during the Three Kingdoms period, experienced its heyday during the Koryo Dynasty and underwent a major transformation towards the unification of Buddhist schools, which had been in conflict for a long time. This transformation; it is of great importance in laying the groundwork for the tradition of modern Korean Buddhism. One of the most important names in forming the basis of today's Korean Buddhism philosophy is undoubtedly Jinul, a Koryo period monk and thinker who lived in the late 12th century. Jinul shaped the basis of the traditional discipline of Buddhism as a great conciliator of the two separate Buddhist tendencies "Zen" and "Gyo" schools that were active in Korea during his lifetime. In Koryo, the Buddhist monks under the patronage of Royal Buddhism began to go astray by pursuing worldly ambitions, Buddhism turned from folk Buddhism to royal Buddhism, the Gyo doctrinal school, which consisted of the nobility, emphasized traditional authority, and the Zen school closed themselves to the outside world focusing only on meditation; it caused Jinul to urge the monks to abandon their greed and worldly desires and go to the mountains to form a new community together. The name of this community is "Jeonghye Gyeolsa",

¹ Bu makale, birinci yazarın danışmanlığında ikinci yazar tarafından "Jinul ile İbn-i Arabî'nin Varlık ve Zihin Anlayışlarının Üzerinden 12. Yüzyıl Kore Budizm Felsefesi ile İslam Felsefesinin Karşılaştırılması" başlıklı Yüksek Lisans tezinden hazırlanarak üretilmiştir.

² Doç. Dr., Erciyes Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Kore Dili ve Edebiyatı. hkore@erciyes.edu.tr

³ Yüksek Lisans Öğrencisi, Erciyes Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Kore Dili ve Edebiyatı. sumeyrasaracoglu@gmail.com

Society of Meditation and Wisdom which expresses true Buddhism. According to Jinul's philosophy; mind cleansing and moral development that benefit all life should go together. In this way, the ideal of true Buddhism will be achieved, an egocentric life will disappear and a compassionate life will become one heart, and the whole existence, which is connected like a net, will be one heart.

In this study, after a general introduction to Korean Buddhism, the characteristics of Koryo Buddhism, Jinul's life, philosophical personality, activities, enlightenment teachings he developed, Donojeomsu and Jeonghye Ssangsu, reaching Nirvana and the contribution of Jinul's philosophy to the modern world and contemporary Korean Buddhism were examined.

Keywords: Buddhism Philosophy, Donojeomsu, Jeonghye Gyeolsa, Jeonghye Ssangsu, Jinul, Korean Buddhism, Koryo Buddhism.

Giriş

Din, temel insani manevi yasalardan biridir. Tıpkı bilim ve sanat gibi insani kurumlardandır. Hatta bilim veya sanattan da dinin tarihi eskilere dayanmaktadır. Din, evrenin nihai amacına, insanın evrendeki yerine ve eşyanın son kaynağına dair açıklamalarda bulunur. Her şeyden önemlisi din, insan ve evrene ilişkin bilgiler veren manevi değerler bütünüdür.⁴Felsefenin varlığı da şüphesiz din kadar çok eskilere dayanmaktadır. Platon, M.Ö. 4. yüzyılda felsefeyi tanımlayarak onu hakikat koşuluyla ilişkilendirmiştir. Felsefenin kelime anlamı olan bilgi sevgisinin doğru bilgiyi elde etmeye bağlı olduğunu vurgulamıştır. Felsefenin ister insani ister doğal meselelerle ilgili olsun tüm ciddi araştırmaların modeli olduğunu da belirtmiştir.⁵ Felsefenin din ile bağlantısı ya da düşünürlerin din konuları ile bu kadar ilgilenmesi bu yüzden çok doğal bir sonuçtur. Hegel (1770-1831), din felsefesi yaparken Budizm'i "Doğal Dinler" başlığı altında "Cevher Dinleri" kategorisinde göstermiştir. Budizm'i "Derûnî Tefekkür Dini" olarak tanımlamıştır. Yani Hegel'e göre Budizm, "içsel bir düşünce" dinidir.⁶ Budizm bir felsefe midir ya da din midir? Pratikte bir din olduğu gerçektir fakat Budizm'in felsefeye özgün katkıları da olduğu tartışılmaz bir gerçektir. Marksist felsefeye nazaran şüphesiz Budizm, zihni nihai gerçeklik olarak gören Hegel'in felsefesine benzemektedir. Budizm'in temel ilkesi: "Her şey sonludur - geçicidir" ilkesidir. Budist felsefe, dünyada sonsuz bir varlığı reddetmiştir. Sadece "zihni" nihai gerçeklik olarak görmüştür.⁷

Budizm, çoğunluk olarak Güney Asya ve Uzak Doğu toplumlarında inanılan bir din olup dünyadaki beş büyük dinden biri olarak gösterilmektedir. M.Ö. 563-483 yılları arasında Hindistan'da yaşamış olan Siddharta Gotama Buda (신다르타 고타마 붓다)⁸nın kurucusu olduğu ve hayattaki acı, ızdırap ve tatminsizliği gidermenin yollarını gösteren Budizm'in oldukça etkili olduğu toplumlardan biri de Kore'dir. Budizm, Siddharta'nın ulaştığı Budalık yolunu öğreten bir dindir. Siddharta bir insandı bu yüzden Budizm, kim olursa olsun tüm insanların sıkı bir disiplin ve çalışma ile bir Buda olabileceğini gösteren bir dindir.⁹ Kore Budizm'i geliştirdiği bütünsel yaklaşım ile diğer Budizm şekillerinden farklılık gösterir. Kore Budizm'i; Kore insanının geleneksel yapısını ve kültürel taraflarını içine katmıştır. Aynı şekilde Kore toplumunun düşünce yapısında da Budizm'in büyük etkisi bulunmaktadır. Nitekim Kore'nin önemli filozofu ve eğitimcisi Pak Chonghong (박종홍,1903-1976), Kore'nin geleneksel ideolojisini Budizm'in etkisinden bağımsız olarak tartışmanın imkânsız

⁴ Ahmet Arslan, *Felsefeye Giriş* (Ankara: Serbest Kitaplar, 2019), 295-296.

⁵ Hwang Suyoung (황수영), "Philosophy and the Humanities: A History of Their Conceptual Interaction," *Journal of Humanities* (인문논총) 63, (2010): 182.

⁶ Nazım Hasırcı, *Din Felsefesi* (Diyarbakır: Dicle Üniversitesi Yayınları, 2016), 24.

⁷ Rahul Sankrityayan vd., *Budizm ve Felsefe*, çev. Sibel Özbudun. (İstanbul: Toplumsal Dönüşüm Yayınları, 1998), 9.

⁸ Siddharta Gotama Buda (신다르타 고타마 붓다): "Buda" aydınlanmış anlamına gelen bir isimdir ve Buda'ya sonradan verilmiş bir unvandır. Buda'nın asıl adı Siddharta'dır. Gotama ise soyadıdır. Bir prensken 29 yaşında sarayını terk ederek hakikati bulmak için çileci bir hayat yaşamıştır. "Bodhi (Borisu, 보리수)" adlı incir ağacının altında aydınlanmaya kavuşmuştur. Daha sonraki tüm hayatını Budizm'in ahlaki öğretilerini insanlara yaymak için geçirmiştir. S. Göksel Türközü ve Ahmet Kopar, "Günümüz Kore'sinde Budizm'in Etkileri," *Temaşa Felsefe Dergisi* 16, (2021): 66-67.

⁹ Yu Chai Shin (유재신), "Buddhism," *Center for World Mission, PUTS* (장로회신학대학교 세계선교연구원) 6, (2000): 51.

olduğunu söylemiştir. Pak Chonghong'a göre, Kore insanının inandığı inanç şekilleri arasında Budizm ve Konfüçyanizm, Kore'nin geleneksel düşünce yapısına büyük oranda yön vermiştir. Fakat Pak Chonghong, Budizm'in Kore toplumunun üzerindeki etkisini ayrıca vurgulamıştır.¹⁰ Konfüçyanizm ile mukayese edildiğinde Budizm, politik bir ideolojiden ziyade dini bir inanç olarak Kore toplumuna etki ettirmiştir.

Budizm, Kore'ye ilk olarak Üç Krallık¹¹ döneminde girmiştir. Budizm kutsal bir dindi aynı zamanda Kore topraklarındaki toplumsal ahlaki sistemin kurulmasına yardımcı olmuş bir felsefe idi. “Kral da bir Buda'dır” düşüncesi kraliyet ailesinin otoritesini desteklediğinden dolayı kraliyet ailesi Budizm'i tereddüt etmeden kabul etmiştir. Budizm yönetim ideolojisi için çok doğru ve yerinde bir inanç ve felsefe olmuştur. Budizm, halkın sarsılan düşünce ve hislerini kontrol altına almak ve kralın gücünün sağlam bir şekilde işlemesi için Kore'de etkili bir idari felsefe olmuştur.¹² Ancak Birleşik Silla (Tongil Silla, (통일신라), 668-935) döneminde yaşamış olan Budist düşünür Wonhyo (원효, 617-686), kraliyet ailesi ve asiller arasında yaygın olan Budizm'i halk arasında da yaymaya başlamıştır. Budizm böylelikle, kraliyet içinde olduğu kadar halk arasında da yaygınlaşmıştır. Budizm, Kore'de Koryo Hanedanlığı (918-1392) döneminde en güçlü dönemini yaşamıştır. Koryo Hanedanlığı'nın kurucusu Kral Tejo (태조, 877-943), tahta çıkışını Buda'nın sağladığına inandığı için nesilden nesile herkesin Budizm'e inanmasını istemiştir. Ayrıca Koryo döneminde keşişlik sınavı uygulaması getirilmiştir. Bu sınav geçildiğinde keşişler devlet yapısında söz sahibi olabilecek aşama kaydederek yüksek mevkilere gelebilecek ve kraliyet ailesine kadar girebilecektir.¹³ Fakat kraliyet ailesinin himaye ettiği Budist'lere tanınan vergi muafiyeti gibi imtiyazlar ya da tapınaklardan kazanç sağlamaya yönelik izinler; keşişlerin bu durumu olumsuz yönde kullanmalarına yol açmış deyim yerindeyse Budizm, siyaset dünyasının bulanık suları ile kirlenmeye yüz tutmaya ve keşişler dünyevi arzulara kapılıp yoldan çıkmaya başlamışlardı.

Budizm'e büyük katkıları olan Kore'nin önemli keşişleri Woncheuk (원측, 613-696), Wonhyo (원효, 617-686) ve Uicheon (의천, 1055-1101)'dan sonra keşiş Jinul (지눌, 1158-1210), keşişlerin hırsı ve siyaset dünyası ile yozlaşmış Kore Budizm'ini yeniden düzenleyerek uzun zamandır çatışma içinde olan iki ayrı Budist okulunu de tek bir çatı altında toplamış, “Meditasyon ve Bilgelik Topluluğu (Jeonghye Gyeolsa, 정혜결사)” ile Budist olmayan kişiler dahil hakikati arayan herkese kucak açmıştır. Koryo döneminde özellikle Jinul tarafından geliştirilen Budist felsefe, günümüz Kore Budizm'inin temellerini oluşturması açısından büyük önem taşımaktadır. Jinul, topluluk çağrısında keşişlere dünyevi hırslarından vazgeçerek dağlara çıkıp bilgelik içinde benlik doğasını besleyen yeni bir hareket başlatmayı önermiştir. Jinul bu bağlamda, “Kore Budizm'inin dik duruşlu ve erdemli ölümsüz lideri” olarak anılmıştır. Jinul, gerçek Budizm'i tanımlarken, belirtildiği üzere Budizm'in nihai gerçekliği olan zihni ön plana çıkararak zihin gelişimi ile zenginliği, hırsı ve dünyevi zevkleri terk edip mutlak mutluluğu aramak olduğunu belirtmiştir.¹⁴

¹⁰ Go Seongae (고성애), “Pak Chonghong's Study on Korean Buddhist Thoughts,” *Seoul National University College of Humanities Center for East Asian Studies* (서울대학교 동아시아문화연구소) 51, (2013): 51.

¹¹ Üç Krallık Dönemi (Samgugsidae, 삼국시대): Silla (신라), Baekje (백제) ve Goguryo (고구려) krallıkları ile anılmaktadır. Bu dönem 668 yılına kadar devam etmiştir. Budizm, ilk olarak Goguryo döneminde kabul edilmiştir. Üç Krallık'ın tümünde Budizm'in benimsenmesine öncülük etmiş kişiler kraliyet ailelerindedir. Keşiş Wonhyo'dan sonra Budizm halk arasında yayılmaya başlamış Jinul döneminde kraliyet Budizm'i halk Budizm'ine dönüşmeye başlamıştır.

¹² Jung Hye Lee, *Kore Tarihi*, (Ankara: Nantu A.Ş., 2021), 52-53.

¹³ Gang Geongi (강건기), *Bojo Seunim Iyagi Bojogugsa Jinului Saengaewa Sasang* (보조스님 이야기 보조국사 지눌의 생애와 사상) (불일출판사, 2010), 35.

¹⁴ Gang, *Bojo Seunim*, 37.

“Ani Aydınlanma ve Kademeli Uygulama (Donojeomsu, 돈오점수)” ve “Meditasyon ve Bilgeliğin Eş Zamanlı Olarak Uygulanması (Jeonghye Ssangsu, 정혜쌍수)” öğretileri ile Jinul, hem tam anlamı ile aydınlanmaya erişmenin en doğru ve kesin yolunu göstermiş hem de tüm duyarlı varlıklara fayda sağlayan Bodhisattva (Bosal, 보살)¹⁵ eylemlerinin önemini ortaya çıkarmıştır. Jinul'un düşünceleri yüzyıllar boyunca sadece Kore Budizm'inin temellerini oluşturmamış, 1860 yılında Kore'de kurulmuş olan Donghak (동학)¹⁶ dinine ve 1916 yılında kurulmuş olan Won Budizm (Wonbulgyo, 원불교)'ine de etki etmiştir. Ayrıca Kore Budizm'inin temsilcisi olarak kabul edilen günümüz Jogye Tarikatı (Jogyejong, 조계종)'nın kurucusu olarak da görülmüştür.¹⁷ Nitekim, Batı felsefesi üzerine uzmanlaşmış ve Jinul'un eserlerini incelemiş olan Koreli Profesör Pak Chonghong, şayet kendisine yabancı bilim insanları tarafından ülkesinde bir filozofun olup olmadığına ilişkin bir soru yöneltilirse, Jinul'u hiç tereddüt etmeden kendi ülkesinin filozofu olarak tanıtaçağını belirtmiştir.¹⁸ Bu anlayışa göre, Jinul bir keşiş olduğu kadar eserleri ve düşünceleri ile insanlara etki etmiş büyük bir düşünürdür. Bu bağlamda Kore Budizm'inin temellerini atan Jinul'un felsefesini ve hayatını incelemek Budizm'in etki ettiği Kore toplumunun ideolojik yapısının köklerini anlamak için de önem arz etmektedir.

Bu çalışmada Kore Budizm'ine yönelik önemli bilgileri, keşiş Jinul'un hayatını ve geliştirdiği Kore Budizm düşünce ve felsefesini incelemek adına literatür taraması yöntemi kullanılmıştır. Jinul'un hayatı ve Kore Budizm'ine yönelik çalışmaları incelenirken konu ile ilgili yayımlanmış çeşitli Korece kitaplar, makaleler, ansiklopedi bilgileri ve gazete haberlerinden etraflı bir bilgi elde edilmiştir. Budizm'i incelemek adına İngilizce ve Türkçe kaynaklardan da yararlanılmıştır. Çalışmada öncelikle Kore Budizm'inin tarihi ve genel özellikleri, Koryo dönemindeki toplumsal ve siyasi arka plan, Koryo dönemi Budizm'i, Kore Budizm'inin bütünsel yaklaşımını sağlamlaştıran keşiş Jinul'un hayatı, kişiliği, faaliyetleri, geliştirdiği Budizm felsefesi ile Nirvana'ya en doğru yöntem ile ulaştırılan iki önemli öğretisinin içeriği ve Nirvana'ya ulaşması incelenmiştir. Çalışma, Jinul'un Koryo döneminde yozlaşmaya yüz tutmuş Kore Budizm'ine yeni bir yön veriş ve geliştirdiği Budist felsefesi ile sınırlı tutulmuştur. Kore Budizm'ine yön veren keşiş Jinul'un hayatının, felsefi yönünün ve öğretilerinin ele alındığı bu çalışma, Kore Budizm'ini daha iyi anlayabilmek adına bu konuda yapılacak çalışmalara katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Koryo döneminde yozlaşmış Kore Budizm'ini yeniden düzenleyen ve kraliyet Budizm'ini halk Budizm'ine dönüştüren Koreli Budist düşünür Jinul'un katkılarını ortaya çıkarmayı amaçlayan bu çalışma, Kore Budizm'inin köklerinin ve Budizm'in ciddi oranda etki etmiş olduğu Kore'nin geleneksel düşünce yapısının anlaşılmasında büyük katkı sağladığını göstermeyi amaçlamakla birlikte ülkemizde bu konu ile ilgili kaynak olmayan literatüre katkı sağlamayı hedeflemektedir.

¹⁵ Mahayana Budizm'inde tüm canlı varlıkların Buda'lığa ulaşmasında yardımcı olan kişidir. Ruhsal olarak kahraman kişilerdir. Mahayana Budizm'i bireyselliği ön plana almaz ve aydınlanmaya (Nirvana'ya) ulaşamayan kişilere Bodhisattva'ların yardım etmesi gerektiğini düşünür. Koreliler bireysel kurtuluşu ön plana alan Hinayana'yı değil Mahayana Budizm'ini kabul etmişlerdir. Hinayana karakter olarak muhafazakârdır. Mahayana ise özgürdür insanların birbirleri olan ilişkisini ön plana alarak merhamete vurgu yapar. Yu, “Buddhism,” 52.

¹⁶ Choe Jeu (최제우) tarafından 1860 yılında kurulmuş bir dindir. “Doğu İlmî” olarak da adlandırılır. Konfüçyüsçülük, Budizm, Şamanizm, Roma Katolikliği ve Taoizm'in bir sentezidir. Donghak dini, Kore tarihinde milliyetçilik açısından önemli bir yere sahip olmuştur. Magargle, “Kore'de Milliyetçilik, Din ve Ekonomik Büyüme,” 26-28.

¹⁷ Jung Hye Jung (정혜정), “Consilience of Chinul's Donojeomsu and Two Gates of Samadhi and Wisdom,” *The Korean Association of Buddhist Studies* (불교학연구회) 49, (2016): 32.

¹⁸ Gang, *Bojo Seunim*, 24.

1. Kore Budizm'inin Tarihine ve Özelliklerine Genel Bir Bakış

Koryo dönemindeki “Kore Budizm’i (Hangugbulgyo, 한국불교)” inancı ve felsefesinin içeriğinden ve özelliklerinden bahsetmeden önce Kore Budizm’ini genel hatları ile tanımak faydalı olacaktır. Üç Krallık (M.Ö. 57 – M.S. 668) döneminde Kore’ye giren Budizm inancı, yüzyıllar boyunca Koreliler’in hayatlarında yer alarak günümüze kadar ulaşmıştır. Bir inanç, bir din olarak düşündüğümüzde Budizm, tarihin belirli dönemlerinde Kore toplumunun dini, Budizm’i bir felsefe olarak düşündüğümüzde ise Kore toplumunun fikrî yapısına ve kültürüne yön veren bir düşünce şeklidir.¹⁹ Çünkü Kore toplumunun karakteristik özellikleri ve düşünce yapısı çoğunlukla inandıkları dinlerden ya da inanç şekillerinden aldıkları öğretiler ile şekillenmiştir. Budizm; “İlkel Budizm (Wonsibulgyo, 원시불교)”, “Erken Budist Okulları (Bupabulgyo, 부파불교)”, Hinayana (Soseung, 소승) ve “Mahayana (Daeseung, 대승)” gibi Budizm şekilleri dahil olmak üzere çeşitli Asya ülkelerinde gelişmiş, hatta kendisini Hristiyanlık ve İslam ile birlikte dünyanın üç büyük dininden biri olarak kabul ettirmiştir. Kore, Üç Krallık döneminde Budizm’i kabul etmiş, Birleşik Silla (Tongilsilla, 통일신라, 668-935) ve Koryo dönemlerinde devletin teşvikiyle gelişmiş ve Joseon Hanedanlığı (조선, 1392-1897) döneminde Sungyueokbul’un²⁰ uyguladığı zorluklara rağmen günümüze kadar yaşamıştır.²¹

Hinayana ve Mahayana adlı Budizm mezheplerinin içinden Koreliler, Mahayana Budizm’ini benimsemişlerdir. Mahayana öğretileri, Silla Hanedanlığı’ndan Koryo Hanedanlığı’na kadar Kore topraklarına yayılmıştır. Kore Budizm’i yabancı ülkelerdeki ilk uygulayıcılardan aldıkları Budizm şekline bütünsel bir yaklaşım getirmişlerdir. Bu, tüm anlaşmazlıkları uyumlu hale getirmeye çalışan bu forma “Tongbulgyo, 통불교” adı verilir. Bu kavram, Kore Budizm’inin 1600 yıllık geleneğini ifade etmektedir. Bu kavram Kore Budist geleneğinin önde gelen düşünürlerinden Wonhyo (원효, 617-686)’nın birlik öğretisine dayanıyordu.²² Bu öğretinin adı ise; “tek zihin ya da tek kalp, (Ilsimsasang, 일심사상)” düşüncesidir. Bu öğreti, dinler ve mezhepler arasındaki uyumu vurgulamaktadır. Wonhyo, başlangıçta kraliyet ailesinde ve asiller arasında yaygın olan Budizm’i halk arasında yaymak adına büyük katkılarda bulunmuş bir düşünürdür. Wonhyo, “Her şey tek bir kalpten doğar” ideali ile bahsettiğimiz gibi dinler ve mezhepler arasındaki uyuma dikkat çeken bir “Barış İdeali (Hwajengasang, 화쟁 사상)” kavramını ortaya koymuştur.²³ Wonhyo’nun birlik ideolojisi, günümüz Kore dünyasında büyük bir sosyal değer oluşturmuş ve ülkeye “ulusal birlik” düşüncesini miras bırakmıştır.²⁴

Kore topraklarına Üç Krallık döneminde girmiş olan Budizm, Joseon Hanedanlığı dönemine kadar devlet dini olarak kalmıştır. Budizm bu yüzden siyasi güçle de yakından ilişkiliydi. Yönetici sınıf, kendi kurallarını meşrulaştırmak adına yönetim şekillerini çoğunlukla Budist doktrinlerine uydurarak gösteriyordu. Budizm Koryo Hanedanlığı döneminde en güçlü dönemini yaşamıştır. Bu nedenle, erken Koryo döneminden itibaren, Jinul gibi birçok keşiş, Budizm’in aşırı gücünü ve keşişlerin siyasetle bu kadar yakından ilgilenmesini ve bu sebeple ortaya çıkmış olan karışıklıkları bertaraf etmek için reform hareketlerinde bulunmuştur. Jinul, başlıca Budist düşünürlerden biri olan Wonhyo ile birlikte Kore Budizm’inin iki önemli şahsiyetlerinden biri-

¹⁹ Türközü ve Kopar, “Günümüz Kore’sinde Budizm’in Etkileri,” 66.

²⁰ Sungyueokbul (승유억불): Budist mezhebinin gücünü azaltmayı ve zayıf tutmayı amaçlayan Joseon Hanedanlığı’ndaki büyük bir ulusal politikadır.

²¹ “Budizm (불교),” erişim 24 Şubat 2023. <https://encykorea.aks.ac.kr/Article/E0024921>

²² “Tongbulgyo Sasang, 통불교사상” *Kore Kültürü Ansiklopedisi (Encyclopedia of Korean Culture)* içinde (Gyeonggi-do: Academy of Korean Studies, 1991), 222-223.

²³ Lee, *Kore Tarihi*, 85.

²⁴ Jang Young Seop (장영섭), “Barış İdeali Nedir? (‘화쟁’이란 무엇인가?),” *Budizm Gazetesi (불교신문)*, 28 Haziran 2019, erişim 10 Ekim 2022. <http://www.ibulgyo.com/news/articleView.html?idxno=200508>

dir. Jinul, Wonhyo'dan miras olarak aldığı tek kalp düşüncesi ile iki farklı okulu tek bir çatı altında toplamayı gerçekleştirmiştir.

1.1. Kore Budizm Felsefesinin En Büyük Dönüşüm Dönemi: Koryo Dönemi Budizm'i

Koryo döneminde, kralların ülkenin dört bir yanında tapınaklar inşa etmesi ve verdikleri destek ile Budizm en parlak devrini yaşamıştır. Ancak ritüele aşırı derecede odaklanması manevi ve ruhsal gelişim için elverişsiz bir ortam yaratmıştı. Uicheon (의천) ve ardından Jinul gibi Budist keşişler kendi öz karakterini kaybetmeye başlamış olan Budizm'i yenilemek için mücadele etmişlerdi.²⁵

Önceki dönemlerden farklı olarak Koryo Budizmi, Gyo ve Zen okulları arasındaki uyum konusunu öncelikleri arasına almıştır. Bu uyumun Jinul aracılığı ile gerçekleşmesi ile modern Kore Budizm'inin geleneğine zemin hazırlanmıştır. Bu nedenle Koryo Budizm'i, Kore Budizm'i tarihindeki en büyük dönüm noktasıdır. Üç Krallık ve Birleşik Silla döneminde Budizm, Mahayana Budizm'indeki iki karşıt görüş olan "boşluk ve orta yol kavramı" olarak anlamlandırılan "Sunyata / Madhyamaka (Junggwan, 중관)" ve kısaca "bilinç doktrini" olarak bilinen "Doğu Asya Yogacara (Yusik, 유식)" görüşlerini birleştirme rolünü üstlenmiştir. Bunun temel çözümü için Wonhyo bir ipucu sağlamıştır. Bu iki felsefe arasındaki muhalefet Gyo okulunun içindeki iki tane görüşün çatışmasıydı. Bu yüzden tamamen teorik bir meseleydi. Fakat, Zen ile Gyo arasındaki çatışma, teorik sistem ile pratik yöntem arasındaki bir meseledir. Yani meditasyon okulu ile doktrin okulu arasındaki bir çatışmadır. Koryo Budizm'i; teori ve pratiğin bütünleştirme görevini edindiği için Silla döneminden niteliksel olarak farklı bir şekilde kurulmuştur.²⁶

Jinul'un öğretilerinde ve felsefesinde çok sık zikredilen Korece adı ile "Seon" ya da "Son Budizm'i"; "Zen Budizm'i" olarak bilinen Mahayana Budist okuludur. Meditasyona verdiği önem ile diğer okullardan ayrılır. Buda'nın öğretilerinin sözle anlatılamayacağını savunur. Yazılı bir metin ya da sözsözsel bir öğreti aracılığı ile değil sadece zihni vurgulayarak gerçek uyanışa götürür.²⁷ "Gyo; 교" ise; Buda'nın öğretilerini yazılı olarak ifade eden kutsal metin ve sutralara dayalı bir Budist doktrin okuludur. Jinul, Gyo okuluna mensup kişileri sadece yazılı metinlere odaklanarak zihin yönetimini ihmal etmeleri yönünde gözlemlemiştir ve bunu bir hastalık olarak görmüştür.²⁸

Bu çalışmada meditasyona dayalı Budist okulu "Zen" olarak, söze ve kutsal metinlere dayalı doktrin okulu ise "Gyo" olarak ifade edilecektir. Zen ile Gyo okulları arasındaki çatışma ve anlaşmazlık, Jinul'un kendine özgü felsefesini oluşturma da itici güç olmuştur. Ayrıntılı olarak ele alınacak olan dönemin siyasi ve toplumsal arka planları, Koryo Budizm'inin Gyo ve Zen'in entegrasyonunu acil bir görev hâline getirmesinin ana nedenleridir. Dolayısıyla Koryo Budizm'inin Zen ile Gyo'yu bütünleştirme çabalarının sadece Budizm içindeki bir sorundan ziyade daha büyük dış etkenlere sahip olduğu da söylenebilir.

²⁵ Ven Jeongdae, *What is Korean Buddhism?* (Seoul: Chogyo Order Publishing, 2002), 34-35.

²⁶ Jeong Injae (정인재), "Korean Traditional Philosophy and History of Korean Philosophy," *Sogang University Korean Research Foundation* (서강대학교한국학술진흥재단) 41, (1998): 206-207.

²⁷ Gang, *Bojo Seunim*, 32.

²⁸ Gang, *Bojo Seunim*, 55.

1.2. Koryo Döneminde Siyasi ve Toplumsal Arka Plan

Jinul'un yaşadığı dönem olan 12. yüzyıl'da dış ülkelerde ve aynı zamanda Kore'de siyasi ve toplumsal bazı olaylar meydana gelmişti. Dış ülkelerde bazı hanedanlıkların düşüşü yaşanırken bazı devletlerin kuruluşu yaşanmaktaydı. Jinul'un hayatından ve faaliyetlerinden bahsetmeden önce, Koryo döneminde hem Kore'de hem dış güçlerde yaşanmış siyasi ve toplumsal durumu anlatmakta fayda vardır.

Koryo döneminde dış güçlerde yaşanan durum şu şekildeydi; Kitan (Georan, 거란)²⁹ halkı, Song (Songnara, 송나라)³⁰ ve Kin (Yojin, 여진)³¹ Hanedanları'nın işgali nedeniyle bir düşüş yoluna girmişti ve Kin Hanedanlığı Song Hanedanlığı'nı güneye sürmüştü. Öte yandan, Moğolistan'da Cengiz Han (1162-1227) kabileleri birleştirmiş ve ülkesini kurmuştu. Dış ülkelerdeki bu olaylardan sonra Kore'de de çeşitli isyanlar çıkmaya başlamıştır. Bunlardan önemlileri; 1126 yılında Yi Jagyeom (이자겸) ve 1135 yılında Myocheong (묘청) isyanıdır. Daha sonra, Kral Myeongjong (명종)'un saltanatının ilk yıllarında aristokrat merkezli yönetime karşı 1171 yılında Jeong Jungbu (정중부) ve Yi Uibang (이의방) liderliğinde "Musin darbesi, (Musinui nan, 무신의 난)" meydana gelmişti. Aristokrat merkezli yönetim sistemi, 12. yüzyılın sonlarında Musin askeri darbesi ile tamamiyle son bulmuştu.³²

Musin darbesinden sonra askeri bürokratlar kendi içlerinde güç mücadelesine devam ederken bu durum Budizm dünyasına da yansımıştı. Gyo okulu keşişleri bu darbeye meydan okumuşlar ve keşişlerin ölümü ile sonuçlanan manzaralar ortaya çıkmıştı. Askeri bürokratlar, Gyo okuluna karşı da manevi bir güç aramaktaydılar. 2018 yılında Budizm (Bulgyo Sinmun, 불교신문) Gazetesi'nde yayımlanan bir köşe yazısında Keşiş Jeongwoon (Jeongwoon Seunim, 정운스님), Kore'nin Zen düşünce tarihine ilişkin bazı bilgiler aktarmıştır. Keşiş Jeongwoon, "Musin askeri hükümetini devralan Choe Chungheon (최충헌)'un iktidarı sırasında Zen okulunun ön plana çıktığını ve Jinul'un Choe hükümetinden de büyük destek aldığını" belirtmiştir.³³ Dolayısıyla keşiş Jeongwoon'un kaleme aldığı bu yazısından da anlaşılacağı üzere Jinul yaşadığı dönemde her kesimden destek görmüştür.

1.3. Budist Okulları Arasındaki Çatışma ve Budizm'in Yozlaşmaya Başlaması

1.3.1. Zen ve Gyo Budist Okulunun Genel Özellikleri

Kore'de yaygın olarak inanılan iki Budist okulunun genel özelliklerine göz atmak, Jinul'un bu iki okulu harmanlayarak ortaya çıkardığı Budist felsefeyi anlamak adına faydalı olacaktır.

Gyo okulu, daha çok Budist metinlere ve geleneksel otoriteye vurgu yapmış, merkezi güç ve otorite tarafından desteklenmişti. Silla dönemi soyluları arasında yayılmıştı. Zen okulu ise dini uyanışa vurgu yaparak, biçim ve yetki reddinde bulunmuştu. Gyo'dan tamamen farklı olarak alt sınıf arasında yayılmıştı.

²⁹ Koryo döneminde Doğu Asya'nın kuzeyinde yaşayan kavimlerden biridir. 10. ve 11. yüzyıllar arasında kuzeyde Çin topraklarını dönem dönem ele geçirmiştir. Kuzey Hanedanlığı'nın kapılarını ilk kez Kitanlar açmışlardır. J. Lee, *Kore Tarihi*, 123-124.

³⁰ 10. yüzyılda Asya'da hüküm sürmüş topluluklardan biridir. Kitanları kontrol altında tutabilmek amacıyla Koryo ile dostluk ilişkisi yürütmüştür. J. Lee, *Kore Tarihi*, 123.

³¹ Koryo döneminde Doğu Asya'nın kuzeyinde yaşayan kavimlerden biridir. Çurçen Hanedanı olarak da bilinir. 12. yüzyılda kuzeyde Çin topraklarını ele geçirmişlerdir. J. Lee, *Kore Tarihi*, 126-127.

³² J. Lee, *Kore Tarihi*, 132-133.

³³ Jeongwoon Seunim (정운스님), "Karakter Olarak Okunan Kore Zen Düşünce Tarihi <31> Bojoguksa Jinul (인물로 읽는 한국 사상사 <31> 보조국사 지눌(上))," Budizm Gazetesi (불교신문), 15 Ekim 2018, erişim 12 Eylül 2022. <http://www.ibulgyo.com/news/articleView.html?idxno=169513>

Silla döneminde soylu sınıf kendilerini ayrıcalıklı gördükleri için sadece kendilerinin bir Buda olabileceği yönünde üstünlük duyguları da vardı. Zen ise Gyo'ya göre daha alt sınıf tarafından kabul görüyordu. Onlar da soylu ailelerden oluşuyordu ancak Gyo okulundakiler kadar güçlü değillerdi. Zen, daha çok dini uyanışa vurgu yaparak kim olursa olsun herkesin bir Buda olabileceği düşüncesine de hakimdi.³⁴

1.3.2. Zen ve Gyo Arasındaki İlk Karşılaşma

Zen ve Gyo arasındaki çatışma ve uyum problemi ilk olarak Koryo döneminde yaşanmamıştır. Aslında Zen ve Gyo'nun ilk defa karşı karşıya gelmesi Silla dönemine dayanmaktadır. Silla'ya meditasyona dayalı Zen geleneğini taşıyan keşiş Doui (도의)³⁵, 821 yılında Çin'den Kore'ye döndüğü andan itibaren Çin'den aldığı Zen öğretisinin gerçek Buda uyanışına götürmenin temel anahtarını “Bir söze ya da yazılı metne gereksinim duymadan kendi zihnizi açıkça gördüğünüzde onun bir Buda zihni olduğunu anlarsınız” sözü ile insanlara duyurmuştur. Bu görüş, o zamanki Kore Budizm dünyasında büyük bir yankı uyandırmış, Zen'i doktrin okulu Gyo ile karşı karşıya getirmişti.³⁶ Ancak Jinul ileriki zamanlarda Zen ve Gyo'nun birbirlerinden ayrılmayacağı düşüncesini ortaya koyup aradaki dengeyi sağlamayı başaracaktır.

1.3.3. Musin Askeri Darbesinin Budizm'e Etkisi

Kraliyet ailesi bir darbe girdabına kapıldığında kraliyet ailesi ile yakın ilişkisi olan Budizm de sessiz kalmadı. Devrimci orduya karşı olan savaşta yüzlerce insan öldürüldü. Bu siyasi girdaba kapılarak, orijinal Budist tutum kaybolarak keşişlerin disiplini kaçınılmaz olarak gevsemeye başlamıştır. Ayrıca, kraliyet ailesinin himayesini alan Budizm, toprak ve serflerin vergi yükümlülüklerinden muaf olma ayrıcalığından yararlanmış ve çeşitli gıda işleriyle uğraşarak tapınakları bir kazanç yuvası hâline getirmiştir. Sonuçta Budizm bozulmaya ve asıl anlamını kaybetmeye başlamıştır.³⁷ Jinul'a göre dünyevi zevk ve hırslara bağlanmama aslında tüm insanların dikkat etmesi gereken bir husustur. Üstelik Jinul, Budist okuluna devam eden keşişlerin zenginliğe ve hırsla bu kadar önem verişinin daha da yanlış olduğunu düşünmekteydi. Ancak ne var ki, Koryo döneminde politikacı ve sarayda görev alan birçok keşişin bu tarz hırsları hem Budizm'in hem de krallığın çökmesine sebep olmuştur.

2. Jinul'un Hayatı ve Felsefi Kişiliği

Jinul'un hayatına giriş yapmadan önce onunla ilgili önemli birkaç detayı vermek faydalı olacaktır. Genellikle “Buda'nın Güneşi gibi Evrensel Olarak Aydınlatıcı Ulusal Öğretmeni Jinul (Bojogugsa Jinul, 보조국사 지눌)” ya da resmi adı ile kısaca “Jinul” olarak adlandırılır. Bojogugsa; ona Nirvana'ya ulaştıktan sonra verilen isimdir. Lakabı ise “Sığır Çobanı (Moguja, 목우자)”dır. Sığır; Budizm'de aydınlanmaya götüren manevi bir hayvandır. Ayrıca Jinul, gerçek Budizm'in hedeflerine yönelik uygulamasındaki içgörüsü yönüyle “Kaplan Bakışlı Sığır Yürüyüşlü, (Sogoleum Horanghae Nun, 소걸음 호랑이 눈)” olarak da anılır.³⁸

³⁴ Gang, *Bojo Seunim*, 54-55.

³⁵ Doui (도의): Kuzey ve Güney eyaletleri dönemindeki Silla keşişidir. Doğum tarihi tam olarak bilinmemektedir ancak ölüm tarihi 825 yılıdır. Kral Seondeok (선덕왕)'un saltanatının ilk yıllarında (780) Tang Hanedanlığı'na giderek Jijang (지장)'ın müridi olmuş, Budizm öğretisini miras almıştır. “Doui (도의),” erişim 27 Şubat 2023. <https://encykorea.aks.ac.kr/Article/E0015807>

³⁶ “Koryo Dönemi Budizm Felsefesi – Uicheon ve Jinul (고려 시대의 불교 철학 – 의천과 지눌),” erişim 20 Eylül 2022. <https://www.reportworld.co.kr/humanities/h1194623>

³⁷ “Musin Hükümeti (무신 정권),” erişim 10 Ocak 2023. <https://encykorea.aks.ac.kr/Article/E0019118>

³⁸ “Jinul, 지눌,” *Kore Kültürü Ansiklopedisi (Encyclopedia of Korean Culture)* içinde (Gyeonggi-do: Academy of Korean Studies, 1991), 21: 213.

Jinul, insanı tanımlamadan önce kendi karakterinin başkahramanının kim olduğunu sormuştur. Bu açık bir şekilde “ben” dir. Ancak bu asıl “ben”in kim olduğu sorulunca herkes cevap vermekte tereddüt etmektedir. “Ben” kelimesi “zihin ya da akıl”³⁹ terimi yerine de kullanılır. “Sağduyulu ben” ya da Zen’de kullanılan “ben”in başkahramanı ile birlikte kullanılır. Böylece Jinul, “zihnin kendi karakterinin başkahramanı olduğunu” yani ben olarak ifade edilen her şeyin temeli olduğunu” belirtmiştir.⁴⁰

Jinul’un ilk etapta hayatını; çocukluk dönemi, eğitim dönemi, kaplan bakışlı sığır yürüyüşlü lakabı, keşişlik sınavını geçmesi ve topluluk hareketi çağrısı yönüyle ele almaya çalışacağız. Atırca kaplan bakışlı sığır yürüyüşlü lakabı onun felsefesinden bize önemli ipuçları verecektir.

2.1. Çocukluğu ve Eğitim Dönemi

Jinul, Koryo Hanedanlığı’nın 18. kralı olan Uijong (의종)’un 12. saltanat yılında Hwanghae (황해도)⁴¹ ilinin Soheung (서흥) ilçesinde dünyaya gelmiştir. Babasının adı Jeong Gwangwoo (정광우) idi. Jinul, daha küçük bir çocuk iken keşişliğe ilk adımını atarak kendisini Buda’nın yoluna ve onun öğretilerine vermiştir. Jinul’un Seungnyeo⁴² yani keşiş olma hikâyesi dikkate değerdir. Jinul çocukluğunda bir hastalığa yakalanmıştır. Ne kadar tedavi yöntemi uygulansa da bir türlü iyileşmemiştir. Bunun üzerine Jinul’un babası, Buda’ya dilekte bulunup eğer çocuğu iyileşirse onu Buda’nın hizmetine vereceğine dair söz vermiştir. Bu dilekten sonra Jinul iyileşmiştir ve 8 yaşında iken başını traş ederek tapınağa keşişlik hizmetine girerek kendisini Buda yoluna adamanın ilk adımını atmıştır.⁴³

Jinul, 17 yaşında Budistlik yemini ettikten sonra Kore’nin Dokuz Dağ Okulu olarak adlandırılan dağ silsilesindeki Zen okuluna ait tapınaklardan biri olan Sagul (사굴) dağından Usta Jonghwi (중휘)’nin müridi olmuştur. Ancak daha sonra özel bir öğretmeni olmamıştır. Hakikati kendisi aramıştır. Jinul, “dünyevi zevklerden soyutlanmanın keşiş olmanın en önemli kuralı” olduğunu belirtmiştir.⁴⁴ Hakikati ararken Jinul, kendisini dünyevi zevklerden arındırarak, tüm varlıklara merhamet sunan Buda’nın ve keşişlerin öğretilerini incelemiştir.

2.2. Kaplan Bakışlı Sığır Yürüyüşlü Lakabının Mânâsı

Bu lakap, Jinul’un hayatını ve felsefesini sembolize etme yönüyle büyük önem arz etmektedir. Bu lakabı Jinul kendisi koymuştur. Bu lakabın ne demek olduğunu Jinul’un kaplan ve sığırı nasıl tasvir ettiğini inceleyerek anlamak yararlı olacaktır.

Jinul kaplanı anlatırken; “Bir kaplan bir şey gördüğünde insanlar gibi başını çevirerek bakmak yerine tüm vücudunu çevirerek dümdüz bakar. Bu sebeple kaplanın gözleri gerçeği görür ve gerçeği idrak eder” şeklinde tasvir etmiştir. Bundan dolayı Jinul, “Ben de böyle yaşamalıyım” diyerek hayat amacını belirlemiştir.

³⁹ Sim (심): Kişinin zihinsel süreçlerine bir bütün olarak atıfta bulunan Budist terimdir.

⁴⁰ Lee Deokjin (이덕진), *Hanguui Sasangga 10 In - Jinul* (한국의 사상가 10 인 - 지눌) (예문서원 출판사, 2002), 61.

⁴¹ Kore Yarımadası’nın Orta Batı kesiminde yer alan bir eyalettir.

⁴² Seungnyeo (승려): Budizm’in öğretilerini öğrenmek için tapınak hizmetine giren, dünyadan elini eteğini çeken ve meditasyon gibi öğretileri uygulayan din insanıdır. Başını traş etmek, gri ya da kahverengi kıyafetler giymek tapınak kurallarındandır. Bunlar gösterişten uzak bir hayat amacı ile yapılır.

⁴³ Robert E. Buswell, *Collected Works of Korean Buddhism Volume 2 Chinul Selected Works* (Seoul: Jogye Order of Korean Buddhism, 2012), 10-12.

⁴⁴ Gang, *Bojo Seunim*, 196.

“Sığır yürüyüşlü” sözü ile ise bir hedefe doğru istikrarla hareket eden bir eylem niyeti anlatılmak istenmektedir. Jinul, sığırın hareketindeki bu itinaya dikkat çekerek kendisini “Sığır Çobanı” yani “Moguja” olarak adlandırmıştır.⁴⁵

Kaplan bakışlı sığır yürüyüşlü sözünün içeriğinden yaşam boyu küçük adımlarla istikrarlı bir hayat anlatılmak istenmiştir. Bu söz, 12. ve 13. yüzyıl Kore'sinde keşişlerin disiplinsizliği ile bozulmaya yüz tutmuş Kore Budizm'inin yeniden özüne kavuşmasına yönelik harekete ve öngörüye işaret etmektedir. Yozlaşmış Koryo Budizm'inin yasalarını bu içgörü yoluyla düzeltmek Jinul'un adeta hayat felsefesi olmuştur. Jinul, “Meditasyon ve Bilgelik Topluluğu” çemberini oluştururken her zaman bu içgörü ile hareket etmiştir.

2.3. Keşişlik Sınavını Geçmesi ve Topluluk Hareketi Çağrısı

Belirttiğimiz gibi Koryo Hanedanlığı döneminde Budizm, en güçlü dönemini yaşamıştır. Koryo'nun kurulmasının Buda'nın yardımı ile olduğunu düşünmeleri sebebiyle diğer krallıklardan daha fazla Budizm'e değer vermişlerdir. Budizm'e verilen bu önemle birçok kişi sonuç olarak Budist keşişi olmak istemiştir. Bu yüzden de Koryo döneminde devlet tarafından keşişlik sınavı uygulaması başlatılmıştır. Buna “Seunggva (승과)” adı verilmektedir.⁴⁶ Bu sınav keşişler için başarıya ulaşmanın bir adımıydı. Bu sınav sürecinden başarı ile geçildiğinde keşişler, resmi hukuk sisteminde bir yer edinecek, aşamalardan geçecek, deneyim biriktirerek kraliyet ailesine ve devlet işlerine kadar ilerleyebilecektir. Keşişlik sınavının içeriği “Zen yani meditasyona dayalı Budist Okulu (Sonjong, 선종)” ve “Gyo Doktrin Okulu (Gyojong, 교종)” olarak iki farklı çizgide gerçekleşirdi. Jinul, keşişlik sınavını 25 yaşındayken geçmiştir.⁴⁷

Sınavı geçtikten sonra on okul arkadaşı ile birlikte Bojesa (보제사) Tapınağı'nda gerçekleştirilen Zen okuluna ait bir ritüelde bulunduktan sonra yozlaşmış Koryo Budizm'ini Buda'nın öğretilerine dayanan gerçek Budizm'e çevirmeyi keşiş olan arkadaşlarına önermiştir. Jinul, on arkadaşına dağlara çıkıp yeni bir dini hareket başlatmayı önerir. Jinul'un yapmış olduğu konuşmanın içeriği aşağıdaki gibidir:

Bugün bu vaaz biterken haysiyetimizden, unvanımızdan, kazancımızdan vazgeçelim ve birlikte bir topluluk kurmak için dağlara çıkalım. Bu yüzden her zaman Zen Budizm'ini ve bilgeliği eşit olarak öğrenmeye çalışsak ve kutsal metinleri okumaktan kendi üstümüze düşen vazifeleri hakkıyla yerine getirene kadar ilkeleri idrak etmiş bir kişinin üstün davranışına göre yaşamak daha keyif verici olmaz mı?⁴⁸

Aristokratik yapılı yönetim sisteminin Musin askeri darbesi ile düşmesinden sonra kraliyet ailesi ile yakın ilişkisi olan Budizm'in de darbe alması kaçınılmaz olmuştur. Bu siyasi kaosa kapılarak keşişler de gevşek bir tutum sergilemiş Budizm, Buda'nın öğretisi ve yasalarına dayalı orijinal şeklinden çıkmaya başlamıştır. Koryo döneminde keşişlerin siyaset ile bu kadar ilgilenmesi Jinul için doğru bir Budizm anlayışı değildi. Jinul'un dağlara çıkıp haysiyeti ve dünyevi zevkleri terk etme önerisi o zamanki ritüel içerikli kraliyet Budizm'inin reddini içermekteydi. O dönemde bozulmuş olan Budizm'e herkes farklı bakış açıları ile cevap vermiştir. Kimi uzak durmayı kimi ise yapacak bir şey olmadığını düşünmüştür. Fakat Jinul, “yalın ayak dışarı çıkıp kendini gösterme” tabiri ile bozulmuş olan Budizm'i düzeltmek için işe koyulmuştur. Topluluk hareketi onun “sessiz bir yenilikçi” olarak anılmasına sebep olmuştur.

⁴⁵ Gang, *Bojo Seunim*, 29-30.

⁴⁶ Türközü ve Kopar, “Günümüz Kore'sinde Budizm'in Etkileri,” 69-70.

⁴⁷ Kim Booyong (김부용), “Jinul's Awakenings and His Practice,” *Buddhist Thought and Culture* (불교사상과 문화) 2, (2010): 199.

⁴⁸ Gang, *Bojo Seunim*, 36.

3. Jinul'un Toplumsal ve Felsefi Faaliyetleri

Jinul'un toplumsal ve dini faaliyetlerine başlamasında birçok itici güç vardı. Çalışmanın bir sonraki kısmında bahsedilen reformları gerçekleştirmesindeki sebep şüphesiz ülkenin bulunduğu karışık durum, dış ülkelerin durumu, çeşitli isyanlar, keşişlerin siyasete karışması, Budist okullar arasındaki çatışmalar ve en önemlisi Budizm'in bir halk Budizm'inden çıkmaya başlamasıydı.

3.1. Halk Budizm'i Hareketi

Jinul'a göre; "Meditasyon Uygulaması (Jeong, 정)" ve "Bilgelik (Hye, 혜)" yani hikmet edinimi bozulmuş Koryo Budizm'inin gerçek Budizm'e döndürülmesinin reçetesi idi. Keşişlerin alması gereken en temel eğitim buydu. Yine Jinul'a göre, "Meditasyon ve bilgeliğin eksikliği misyonlar arası çatışmanın ve dünyevi işlere yönelimin" en önemli sebebiydi.⁴⁹

Meditasyon ve bilgeliğin birlikte uygulanması yalnızca kişinin kendi zihin gelişimi için yapılan bir uygulama değildir. Meditasyon ve bilgeliğin bir arada olması gerekliliğinin sebebi tüm canlılara fayda sağlayan gerçek fedakârlık ve Bodhisattva eylemlerini kapsamasıdır. Kişinin kendisini uyanışa adanmasının dışında fedakâr bir yaşam şekli ile tüm yaşama fayda getiren bir yaşam, meditasyon ve bilgelikle mümkün olacaktır. Topluluk konuşmasının arkasından Jinul, Buda'ya şu şekilde dilek dilemiştir:

Doğru ilişkiyi birlikte oluşturuyoruz, meditasyon ve bilgeliği birlikte geliştiriyoruz, yolu ve çemberi birlikte geliştiriyoruz, birlikte Bodhi'yi⁵⁰ elde ediyoruz ve Buda'nın ülkesinde birlikte doğuyoruz ve her şeyi birlikte öğreniyoruz... Bu, tüm Buda'ların muazzam kutsamalarını birbirlerine yardım ederek ve gerçekliğin çarkını çevirerek canlı varlıkları geniş çapta kurtarmaları için yaptıkları bir geri ödeme girişimidir.⁵¹

Bu topluluk, sadece Budistler'in değil hakikati arayan herkesin katıldığı bir topluluk olmuştur. Bu birlik-telik ruhu Jinul'un toplum bilincinin bir ifadesi idi. Zen ya da diğer bir deyişle meditasyon pratiği bireysellik düzeyinden kurtulup halk ile birlikte yapılan bir uygulama olarak yeni bir mânâya sahip olmuştur. Jinul'un bu sözlerine göre doğru olan Budizm; zihin geliştirme pratiği ile hırs ve cinsel istek gibi arzuları bir yana bırakıp mutlak mutluluğu aramayı içermekteydi.

Jinul, "Temiz Kurallar (Cheonggyu, 청규)" adlı düzenleme ile dağlarda yaşama fikrinin somut içeriğini ortaya koymuştur. Bu, saf ve temiz zihinli Budist halkın uyması gereken kuralların yazılı olduğu düzenleme idi. Bu öneri yozlaşmış kraliyet ve devlet Budizm'ini halk Budizm'i hâline getirme önerisiydi. Sadece aydınlanma arayışını sürdüren Budizm'den bilgeliği ve zihni geliştirmeye odaklı Budizm'e geçiş çağrısıydı.⁵² Jinul'un bu sözlerini topluluk çağrısında dinleyen insanlar, hukukun hükümsüz olduğu o zamanlarda bunu başarmanın kolay olup olmayacağını sormuşlardı. Jinul ise, zamanın değişebileceğini ancak zihnin gerçek doğasının değişmeyeceğini söyleyerek bir araya gelmek konusunda insanları ikna etmişti. Nihayetinde bu topluluğun adı "Meditasyon ve Bilgelik Topluluğu (Jeonghye Gyeolsa, 정혜결사)" olmuştur.

⁴⁹ Gang, *Bojo Seunim*, 37.

⁵⁰ Buda'nın altında 7 gün oturduğu ve bunun sonucunda tam bir aydınlanmaya ulaştığı incir ağacının adıdır. Kusan Sunim, *The Way of Korean Zen*, çev. Martine Fages. (Tokyo: Weatherhill, 1985), 177.

⁵¹ Gang, *Bojo Seunim*, 38.

⁵² Kim, "Jinul's Awakenings," 204.

3.2. Zen ve Gyo'nun Birlik Düşüncesi

Jinul, 25 yaşındayken Cheongwonsa (청원사) Tapınağı'nda Çinli Budist keşiş Huineng (혜능)'e ait olan "Platform Sutra (Yukcho Tangyong, 육조단경)" aracılığıyla ilk aydınlanma deneyimini yaşamıştır. Her gün bu sutrayı okurken Jinul'un dikkatini çeken en önemli konu "zihnin orijinal doğası" fikri olmuştur.⁵³

Jinul'un anlatmak istediği buradaki özne; zihnin orijinal doğası, saf zihin ya da "Buda zihni"dir. Fakat insanlar gerçek kahramanı yani Buda zihnini fark etmeden gördüğünü, anladığını ve bildiğini sanmaktadır. Yani kendisinin tüm bu algılara vâkıf olduğunu düşünmektedir. O zaman gören ve görülen ikiye ayrılır. Bu da "bir hayat" ya da "ana özne" düşüncesine terstir. Bu ana özne harekete geçtiğinde görülen, duyulan ve bilinen her hareket sadece hakikat olur. Jinul'a göre bu "zihnin artık bir Buda zihni olduğunun kanıtıdır" diye belirtmiştir.⁵⁴

Zen okulunun Çin'deki kurucusu olan Bodhidharma (M.S. 440-528)'nın müritleri, Buda zihnini tanımlarken buna "doğru yol" ya da "kurtuluş" demişlerdir. Aslında bu zihinden kastedilen "tüm duyarlı varlıkların zihinlerinin bir bileşkesi" olduğudur.⁵⁵ Bu zihinden kastedilen şey sadece bizim bildiğimiz insan zihni değil tüm evreni yaratan zihne yani "asıl hakikate" işaret etmektedir. Jinul'a göre "zihin geliştirme uygulaması" ve "bilgelik (hikmet)"; hakikate gözleri açmanın temel kaideleridir. Zihnin boş zemini; "jhana" ya da "dhyana" yani Korece'deki adı ile "Seon" ya da "Son" dur. Yani bu, meditasyonda samadhiye ulaşmak için bir aşamadır. Jinul'a göre, açıkça anlayan öge ise "bilgelik"ten başkası değildir.⁵⁶

"Hwaeom Avatamsaka (Hwaeomgyeong, 화엄경)" kutsal kitabında⁵⁷ Buda zihninin canlıların zihinlerinde olduğu fakat insanların bunun farkında olmadıklarından bahseder. Jinul, Lee Tonghyeon (이통현)'un "Hwaeom Sutra (Hwaeomron, 화엄론)" adlı eserini okurken tüm canlılardaki sürekli devam eden bilgelik gücünü kesin olarak idrak etmenin bu inançtaki ilk adım olduğunu yani sözleriyle ilettiği şeyin "Gyo" olduğunu, mezhepleri kuran keşişlerin zihne ilettikleri şeyin ise "Seon - Son" yani "Zen" olduğunu anlamıştır. Avatamsaka kutsal kitabındaki bir metinde, "Bir toz zerresinin bile büyük göksel kitapların âlemini kapsadığı benzetmesini alarak, tüm evrenin hakikatini temsil eden Tathagata (Yore, 여래)⁵⁸'nın bilgeliğinin de tıpkı bunun gibi tüm yaşayan varlıklarda da eşit donanımda olduğunu ancak sıradan insanların bunun farkında olmadığını" anlamıştır.⁵⁹ Jinul sonuç olarak, Buda'nın sözlerinin zihnin temeline bağlanmasının nedenini araştırmıştır ve bilgeliğin tüm yaşayan varlıklarda eşit şekilde var olduğuna inanmıştır.

3.3. Meditasyon ve Bilgelik Topluluğu

Jinul, Zen'in Buda'nın zihni ve Gyo'nun Buda'nın sözleri olduğunu kesin idrak etmesinden sonra Zen ve Gyo'nun birbirlerinden ayrılamayacaklarını anlamıştır. Bu yüzden de bu prensip, Meditasyon (samadhi) ve Bilgelik (prajna) Topluluğu'nun yapı taşı olmuştur. Günümüze kadar da Zen ve Gyo birliği Kore Budizm'inin geleneği olarak yaşamıştır. Jinul, bu topluluğun amacını duyururken, "Budizm'in dini saflığına

⁵³ "Jinul, 지눌," 214.

⁵⁴ Gang, *Bojo Seunim*, 40-41.

⁵⁵ Nyogen Senzaki ve Ruth Strout Mccandless, *Budizm ve Zen*, çev. Nur Yener. (İstanbul: Satori Yayınevi, 2020), 93.

⁵⁶ Gang, *Bojo Seunim*, 42.

⁵⁷ Doğu Asya Budizm'inin en etkili Mahayana sutralarından biridir.

⁵⁸ "Hakikatin kendisi" anlamına gelen Buda'nın 10 adından biridir.

⁵⁹ Kim, "Jinul's Awakenings," 200.

siyasi gücün kirliliğinden korumak için denge içinde meditasyon ve bilgelik uygulanması gerektiğini” önemle vurgulamıştır.⁶⁰

33 yaşında iken Jinul, Geojosa (거조사) Tapınağı’nda Meditasyon ve Bilgelik Topluluğu’nun amacını tüm ülkeye duyurmuştur. Bu topluluğun amacı anlaşıldıkça ülkenin dört bir yanından kraliyet ailesinden ya da normal halktan Budistler, hatta Budist olmayan Konfüçyüsçü ve Taoizm inancına mensup kişiler de hakikati aramak için bu topluluğa akın etmişlerdi.⁶¹ Burada farklı etkileri ve felsefeleri içine alan Kore Budizm’inin geniş kapsamlı özelliğini anlamamız mümkündür.

3.4. Jinul’un Nihai Aydınlanmaya Götüren Öğretileri

Jinul’un öğretilerindeki karakteristik yapı tam olarak nasıldı? Onun öğretilerinin amacı neydi? Bunları iyi kavrayabilmek için Budizm’deki aydınlanma ya da uyanma kavramlarının tam olarak neyi ifade ettiğinden bahsetmek yerinde olacaktır. Aydınlanma ya da uyanma (uyanış); Budizm’de kişinin kendisini keşfetmesi olup insanın doğasında doğuştan beri var olan Buda zihnini uyandırarak bu yaşamdaki acı, ızdırap ve dünyevi arzulardan kurtulmasıdır. Buna “manevi kurtuluş” da denmektedir.

Gotama Buda, “İnsan, dünya sevgisinden ve bencil arzulardan kurtulmak ile gerçek mutluluğa erişebilmektedir” diye belirtmiştir. Budizm’de kurtuluş “Nirvana” olarak da ifade edilir. Nirvana, üfleterek serinletmeyi ifade etmektedir. Dolayısıyla; “insanın serinlemiş olmasını, arzu ve ihtiras ateşinden kurtularak ideal bir insan olmasını” dile getirmektedir.⁶²

Zen Budizm’inde “aydınlanma” çeşitli şekillerde tanımlanabilir. Bununla birlikte, temel olarak Zen okulunda geliştirilen aydınlanma türü, sürece doğru devam eder. Zen Budizm’inde aydınlanma; şimdiki zamanda amaçlanan nihai olmaktan ziyade, tam da şimdi aracılığıyla sürekli olarak devam ettirilmesi gereken bir başarı sürecidir. Süreç; “uygulama, aydınlanma ve liderlik” şeklinde devam etmektedir.⁶³ Buradaki liderlik sürecinden kastedilen, insanları doğru yola iletmek, iyi bir öğretici olmak ve ideolojik dönüşüme zemin hazırlamaktır.

Budizm, sadece “Buda’nın öğretileri” demek değildir. Aynı zamanda “aydınlanma yolu” ya da “aydınlanma öğretisi”dir. Aydınlanma; Budizm’in hem başı hem de sonudur. Buda’nın altı yıl tecrübe ettiği çileci hayatından sonra Bodhi ağacının altında aydınlanmaya kavuşması Budizm’in başlangıç noktasıdır.⁶⁴ Bu aydınlanma ile “Buda” unvanını almıştır. Daha sonraki 45 yıllık hayatını da insanlara aydınlanma hakikati- ni aktararak geçirmiştir. Buda için ölümün getireceği ayrılık önemli değildi. Buda’ya göre önemli olan tek şey Budist öğretilerinin varlığını korumasıydı.⁶⁵ Budizm’in başlangıç noktasının, Buda’nın insanlara Budizm inancını ve öğretilerini yaymaya başladığı süreç olduğunu anlayabiliriz. Buda’nın öğretileri, faaliyetleri ve kutsal sözleri, Budizm’in kaynağı olmuştur. Jinul’un öğretilerindeki karakter de Buda’nın yaşamından ve öğretilerinden büyük izler taşımaktadır.

⁶⁰ Jeongdae, *What is Korean Buddhism*, 46.

⁶¹ Gang, *Bojo Seunim*, 200.

⁶² Mazhar Murat Yemenlioğlu, *Budizm* (İstanbul: Gelenek Yayıncılık: 2020), 64.

⁶³ Oh Yongsuk (오용석), “A Contemporary Interpretation of Mind Practice – Focusing on Susimgyeol by Bojo Jinul,” *Korean Society for Seon Studies* (한국선학회) 54, (2019): 40.

⁶⁴ Gang, *Bojo Seunim*, 80.

⁶⁵ Richard Holloway, *Dinin Kısa Tarihi*, çev. Tufan Göbekçin. (İstanbul: Alfa Araştırma, 2019), 48.

Jinul'un kurduğu "Meditasyon ve Bilgelik Topluluğu" orta Koryo dönemindeki felsefi değişimi başlatmıştır. Zen geleneği durgunluktan kurtulup Jinul'un topluluk hareketi tarafından yeniden canlandırılarak teşvik edilmiştir.⁶⁶ Yeryüzündeki tüm inanç ve felsefelerde olduğu gibi, Budizm'in temel hedefi de insanın varoluşunun orijinal biçimini⁶⁷ kurtarmaktır. Budizm, Buda döneminden beri çeşitli biçimlerde gelişmesine rağmen, asıl ruhu aynı kalmıştır. Bununla birlikte, çeşitli mezhepler arasında insanların sayısız yorumu ve buna tekabül eden ibadet yöntemlerinin ayarlanması, bazen insanların kurtuluşu bir kenara bırakıp doktrinin kendisine bağlı kalmasına sebep olmuştur. Doktrine dayalı Gyo okulu ve meditasyona dayalı Zen okulunun sınırları mevcuttu. Bireyleri ve canlıları kurtarmak yerine, sadece kendi kurallarına bağlı kalarak dogmatik bir düşünce şekline bürünmüşler, asıl hedeflerinden çıkmışlardı. Ancak bundan rahatsız olan, insan kurtuluşunun ruhunu herkesten daha fazla idrak eden ve pratik bir meditatif düşünce kuran düşünür, Jinul olmuştur. Jinul bir Zen keşişi olmasına rağmen, "Zen" ve "Gyo" fikirlerini kapsayan "Donojeomsu" ile "Jeonghye Ssangsu" öğretilerini geliştirerek tüm hayatı boyunca canlıların manevi kurtuluşunu amaç edinmiştir.⁶⁸

İnsanın sadece kendi manevi kurtuluşuna odaklanmayıp başkalarının da kurtuluşunu istemedeki amacı, Budizm'deki karşılıklı bağımlılık teorisine dayanmaktadır. Bu teoriye göre tüm varoluş bir ağ gibi birbirine bağlıdır. Bu olduğu için bir diğeri vardır, bu meydana geldiği için de şu meydana gelir. Kişi aydınlanmaya eriştiği zaman bütün evrenin tek bir yürek olduğunu görür böylelikle de merhametli bir yaşam ortaya çıkar ve benmerkezli hırsın olduğu bir yaşam kaybolur.⁶⁹ Jinul, Budizm'in hakiki amacına tam olarak uygun geliştirdiği iki öğretisi ile herkesin bir Buda olabileceğini, zihinsel konsantrasyon ve bilgelik ile kişinin hem kendisini hem de başkalarının manevi kurtuluşuna vesile olabileceğini göstermiştir.

3.4.1. Donojeomsu (돈오접수)

Jinul, Zen ve Gyo okulları arasındaki muhalefeti önlemek ve zihin geliştirme yöntemlerini anlatmak amacı ile Susimgyeol (수심결) adlı eserini kaleme almıştır. Bu eserde "Donojeomsu" öğretisi ile nihai aydınlanmanın en doğru yolunu göstermiştir. Eserde aydınlanmaya ulaşamamış kişilerin ızdırabını "yanan bir evde yaşayan kişinin ızdırabına" benzetmiştir. Gerçek Buda zihnini idrak edip özgürlüğe kavuşamayanlar uzun bir süre altı varoluş dünyasında⁷⁰ yaşayacaklardır. Bu ızdıraptan kurtuluşun tek yolunun Buda'lığa ulaşmak olduğunu belirtmiştir. Bunun için kişinin kendi zihninin doğuştan itibaren bir Buda olduğunu idrak etmesi gereklidir.⁷¹ Aydınlanmaya ulaşamamış kişiler yaşam ve ölümün tekrarlandığı reenkarnasyon yaşamında kalacaklardır. Jinul'a göre bu yaşam, tıpkı yanmakta olan bir evde yaşayan kişinin sıkıntısına benzemektedir. Jinul, Susimgyeol adlı eserinde zihne verdiği önemi şu sözlerle ifade etmiştir:

Acı verici olan ölüm ve yeniden doğum zincirinden kurtulmak istiyorsanız, Buda'yı aramaktan daha iyi bir şey yoktur. Ve eğer gerçekten Buda'yı arıyorsanız, Buda'nın kendi zihninizden başkası olmadığını bilmelisiniz. O halde kendi zihninizi uzaklarda nasıl arayabilirsiniz? Zihin, bedenden ayrı değildir.⁷²

⁶⁶ Jeongdae, *What is Korean Buddhism*, 47.

⁶⁷ Budist düşünceye göre varoluşun orijinal biçimi, insanın kendi mutluluğunu gerçekleştirerek bunu başkalarına yaymaktır. Bunun için en gerekli olan insan varlığının özgürlüğüdür.

⁶⁸ Ye Seongju (예성주), "Recovery of the Original Human Life and the Significance of Jinul's Thought," *Philosophical Forum* (철학논구) 40, (2012): 215.

⁶⁹ Gang, *Bojo Seunim*, 82.

⁷⁰ Yukdo (육도): Altı varoluş dünyasını ifade eden bir Budist doktrini; cennet, insanlar, asurlar, hayvanlar, şeytanlar ve cehennem dünyasıdır.

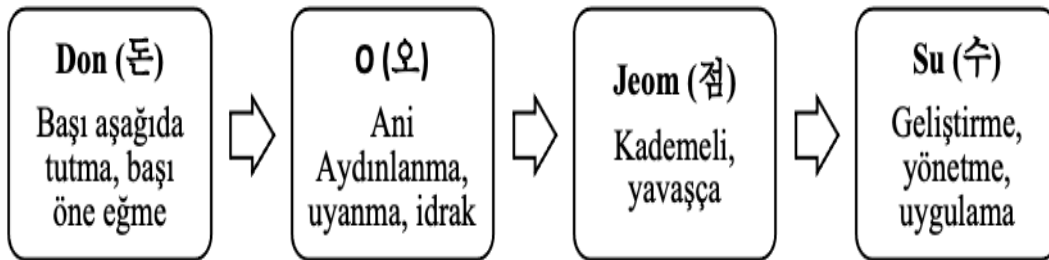
⁷¹ Gang, *Bojo Seunim*, 98-99.

⁷² Lee, *Hanguui Sasangga*, 65.

Buna göre, Budizm'deki temel inanç olan ölüm ve yeniden doğum zincirinden gerçekten kurtulmayı arzu eden kişi, Buda'yı aramalıdır. Jinul, Budizm'in savunduğu düşünce gibi zihnin evrendeki tek gerçek varlık olduğunu savunmuştur. Jinul için zihin Buda'dan başkası değildir. Jinul'a göre insanlar doğuştan itibaren Buda'lar gibi yaşama yeteneğine sahiptir. Zihni yönetme öğretisi, bu yeteneği tam olarak gerçekleştirme sürecinin hepsini kapsar.

Jinul, her insanın zihninin aslında bir bilge olduğunu ve zihnin bedenden ayrı olmadığını ifade etmiştir. Jinul, "Beden geçici olduğundan dolayı ölümlüdür. Beden ufalanıp dağılır, ateşe dönüşür ve rüzgarla birlikte yok olur. Ancak gerçek zihin hava gibidir kırılmaz, manevidir, yeri ve gökleri kaplar" diye belirtmiştir.⁷³ Jinul'un "Donojeomsu" adlı öğretisi, Avatamsaka'ya dayanmaktadır. İlk olarak, ruhsal uyanış anının Buda'lığa ulaşma anı olduğunu savunan Doğu Asya Budizm'inin en etkili Mahayana metinlerinden Avatamsaka, Donojeomsu'yu desteklemiştir. İkinci olarak, ani aydınlanmanın ardından öz disiplin olan kademeli uygulama, insanlığa geniş ölçüde yarar sağlayan Samantabhadra⁷⁴ görevlerinin gerçekleştirilmesiydi.⁷⁵ Buna göre, "dono"; ani aydınlanmayı yani Buda'lığa ulaşış uyanışı ifade etmektedir.

"Jeomsu" ise ani aydınlanmadan sonra insanın kendisini yine Budizm yolunda adaması ve tüm canlılara fayda sağlaması gerektiği düşüncesiydi. Samantabhadra bir Bodhisattva'dır. Budizm'de Bodhisattva'ların görevlerini; tüm canlılara cömert olmak, başkalarının mutluluğu ile sevinmek, tüm canlılara fayda sağlamak, kutsal metinler okumak ve sabırlı olmak gibi erdemler olarak sayabiliriz.⁷⁶

Şekil 1: Donojeomsu'nun Korece'deki Kelime Anlamı ve Açılımı⁷⁷

Şekilde Donojeomsu'nun Korece açılımı verilmiştir. Aydınlanmaya ulaşılsa bile insanın öz disiplini elden bırakmadan tüm hayatı boyunca kademeli bir şekilde insanın kendisini yönetmesi, iyi yönde düzeltmesi ve geliştirmesi gerektiğini vurgular (Şekil 1).

⁷³ Song Chong Lee, "An Aristotelian Interpretation of Bojo Jinul and an Enhanced Moral Grounding," *Religions* 11/193, (2020): 5-6. <https://doi.org/10.3390/rel11040193>

⁷⁴ Samantabhadra (사만타바드라): Budizm'in gerçeğinden ve erdemlerinden sorumlu bir Bodhisattva'dır. Budizm'i yaymak için çalışır ve kutsal metinleri korur. Güç ve merhameti simgeler. Jeongdae, *What is Korean Buddhism*, 120.

⁷⁵ Kim Hoseong (김호성), "Wonhyo's "A Verse on Amita Buddha's Pure Nature" and Bojo Chinul," *The Korean Association of Buddhist Studies* (불교학연구회) 49, (2016): 28.

⁷⁶ Yu, "Buddhism," 51-52.

⁷⁷ "Donojeomsu (돈오점수)," erişim 27 Şubat 2023. <https://wordrow.kr/한자/頓悟漸修-돈오점수/>

Jinul, Donojeomsu'nun ne demek olduğunu anlatırken çeşitli örnekler vermiştir. Jinul'a göre "dono"; Buda'nın Bodhi ağacının altında aydınlanmaya ulaşmasıdır. Yani o süreci ifade eder. "Jeomsu" ise; Buda'nın aydınlanmadan sonraki geri kalan 45 yıllık hayatını Budizm hakikatlerini insanlara anlatmak için geçirdiği dönemi açıklamaktadır. Bir diğer örnek ise bir bebeğin dünya gelişi ve ondan sonra yetkin bir insan olması için bazı süreçlerden geçmesidir. Dono; bebeğin doğuşudur. Jeomsu ise; yetişkin olma sürecidir. Özetle "Donojeomsu"; insanın zihinsel yanılsamadan kurtulup yetişkinliğe terfi ederek Buda'lığa ulaşmasıdır.⁷⁸ Ünlü Zen ustası Sekiso (M.S. 807-888)'nin öğrencisi olarak bilinen Zengetsu da nitekim nasihatlerinde, "Erdemler öz disiplinin semereleridir ve yağmur ya da dolu gibi gökten kendi kendilerine düşmezler" diye belirtmiştir.⁷⁹ Bu söze göre erdemin yani ahlaki yetkinliğin insanın kendi öz disiplini ile istikrarlı ve kademeli bir şekilde edinilebileceği anlatılmak istenmiştir.

Zihnin gerçek durumuna uyanan, bilgeliği geliştiren ve tüm yaşama yarar sağlayan Bodhisattva eylemlerini göstermek için Donojeomsu öğretisini geliştirmiştir. Ayrıca herkesin gücüne ve yeteneğine göre göksel âlemlerle⁸⁰ ilgili ilahiler ile hakikati arayarak meditasyon yapmayı önermiştir. Zihni yönetme yoluyla olgunluğa ve kemâle ermiş olan bir yaşam nasıldır? Bu yaşamı Jinul şu sözlerle tarif etmiştir:

En ufak olumsuz bir zihinsel durum⁸¹ bile sonsuza kadar kesilirse ve tam olarak idrak edilen büyük bilgelik parlak bir şekilde ortaya çıkarsa, yüz milyar aşkın varlık tezahür edecek, geçmiş, şimdi ve gelecekteki tüm dünyadaki canlıların ruhuna cevap verecektir. Bu, gökyüzündeki yüksek ayın, suyun tüm çevresinde görünmesine benzerdir. Bunun gibi bu teori, zaman ve mekanda sonsuz yeniden doğuş da dahil tüm hayatı yönetir ve bu kişinin sadece mutlu olan ve hiç korkusu olmadığı için büyük ölçüde aydınlanan "Kutsanmış Kişi" olduğu söylenir.⁸²

Zihni mükemmel bir şekilde yönetmek, orijinal Buda'nın, yani zihnin tam olarak gerçekleşmesidir. Boş ve parlak orijinal zihin; kendi karakterimizi ortaya çıkartan şeydir. Bu yüzden boş ve parlak zihinle, en ufak bir olumsuz zihinsel durumun akışı ve sekizinci bilinç seviyesinde⁸³ biriken cehalet hissi eridiği için kavranan büyük nimetler dolunay kadar aydınlık bir şekilde kendisini gösterir.

Ani aydınlanma ve kademeli uygulama öğretisi olan Donojeomsu, öğretileri takip ederek zihinlerini aydınlatmak isteyenler için kutsal bir yoldur. Jinul, zihni mükemmel bir şekilde yönetmenin yöntemi olan "koan" Korece adı ile "Hwadu" uygulamasını Kore'ye tanıtan ilk kişi olmuştur. Zihni uyandıran bir eğitim yöntemi olan "Koan (Hwadu, 話頭)"; konuşma ve düşünce yolunun kesildiği yerde tefekkür ederek zihni tam yerinde ve anında uyandıran bir yöntemdir. Jinul, bu yöntemi Çinli Zen ustası Daehye (대혜, 1089-1163)'nin kayıtlarında keşfetmiştir. Çinli Budist keşiş ve Aniden Aydınlanma Okulu'nun kurucusu olan Huineng (혜능, 638-713)'in "Platform Sutra (Yukcho Tangyong, 육조단경)" isimli Budist metni aracılığıyla tecrübe ettiği ilk aydınlanma deneyiminden sonra ikinci kez Hwadu yöntemi ile aydınlanmaya kavuşmuştur.⁸⁴ Koan ya da

⁷⁸ Gang, *Bojo Seunim*, 117.

⁷⁹ Senzaki ve Mccandless, *Budizm ve Zen*, 107.

⁸⁰ Jeongto (경토): Saf toprak, bir Buda ya da Bodhisattva'nın göksel âlemdir. Saf toprak, Doğu Asya Budizm'ine özeldir; Buda alanı olarak da isimlendirilir. Buda Amitabha'ya bağlılığı ve adının tekrarlanmasının kurtuluşun en etkili yolu olduğunu vurgulayan bir Budist okuludur. Sunim, *The Way of Korean Zen*, 180.

⁸¹ Beonnoe (번뇌): Burada sözü geçen zihinsel durum; Budizm'de zihni bulandıran ve sağlıksız eylemlerle kendisini gösteren durumlardır. Anksiyete, korku, öfke, kıskançlık ve istek gibi durumları içerir.

⁸² Gang, *Bojo Seunim*, 162-163.

⁸³ Je 8 Aroeyasik (제 8 아뢰야식): Alaya-vijnana, öncelikle doğa ile ilgilenen bir Mahayana felsefesi olan Yogacara'nın sekiz bilinç seviyesinin sonuncusudur. "Temel bilinç" ya da "depo bilinci" de denir.

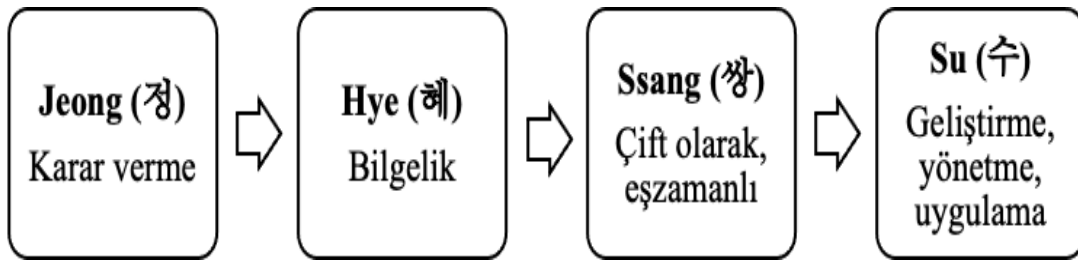
⁸⁴ Buswell, *Collected Works of Korean Buddhism*, 16-17.

Hwadu, “sözlerden önce gelen şey” anlamına gelir ve kişinin düşünceleri veya sözcükleri tam anlamıyla hatırlamadan önce var olan kendi zihnini bulma yöntemidir.

Bir hwadu uygulamasına örnek vermemiz gerekirse, “kişinin “Bu nedir?” veya “Zihin nedir?” gibi kendisine sorduğu sorular olabilir. Aranılan cevap; “zihin, akıl, ruh, gerçek doğa” gibi isimlerle anılabilir ancak bu tür adlandırmalar yalnızca etiketlerdir. Tüm bu isimler bir kenara bırakılmalı ve beden gerçek efendisinin “zihin” etiketinden daha fazlası olduğu düşünülmelidir. Bedenin efendisi Buda değildir çünkü o henüz uyanmamıştır. Somut bir şey de değildir, çünkü fiziksel olarak verilememekte veya alınamamaktadır. Ne de sadece boş bir alandır, çünkü boş bir alan soru soramaz ya da iyi ve kötü hakkında bilgi sahibi olamaz. Dolayısıyla bu bedeni yöneten, ne zihindir ne Buda’dır ne de boş bir alandır. Soru üzerinde düşünüldükten sonra, cevabın gerçekte ne olduğu ortaya çıkacaktır.⁸⁵ Bu şekilde sorgulama devam ederse, sorgulama kritik bir noktaya kadar genişler ve aniden yüzleşme yaşanır. Bunun sonucunda sadece orijinal doğa kişinin karşısına çıkacak ve kişi bu şekilde aydınlanma yaşayacaktır.

3.4.2. Jeonghye Ssangsu (정혜쌍수)

Bu öğretinin kelime anlamı; zihinsel konsantrasyon (meditasyon) ve bilgeliğin (hikmet) birlikte ifâ edilmesidir. Bu öğreti; Jinul’un geliştirdiği “jeomsu; aydınlanmadan sonra kademeli uygulama” sürecinin içeriğidir. Jinul, Zen’in “Buda’nın zihni”, Gyo’nun ise “Buda’nın sözleri” olduğunu savunmuştur. Yani Zen ve Gyo’nun birbirinden ayrılmaz olduğunu vurgulamıştır. Jinul’a göre meditasyon yani zihinsel konsantrasyon Budizm’in özüdür. Bilgelik ise Budizm’in görevidir. Görev, özden doğmuştur bu yüzden de birbirlerinden ayrı olarak düşünmek mümkün değildir.⁸⁶ Meditasyon ve bilgeliği aynı zamanda yürüten kişi, “Uyanmış kişi ya da uyanmakta olan kişi (Musain, 무사인)” olarak isimlendirilir. Musain, uyusukluğu sevgi ve bilgelikle yöneterek, hakiki sükûnete ve hakiki bilgiye, yani sessiz ve boş zihin durumuna uyum sağlayandır.⁸⁷

Şekil 2: Jeonghye Ssangsu’nun Korece’deki Kelime Anlamı ve Açılımı⁸⁸

Yukarıdaki şekilde Jeonghye Ssangsu’nun Korece açılımı verilmiştir. Meditasyon yani zihinsel çalışmanın, bilgelik ile birlikte yürütülmesi gerektiğini anlatmaktadır. Jinul’un kişiyi nihai aydınlanmaya götüren Donojeomsu öğretisindeki kademeli uygulamanın içeriğini anlatan öğretisidir. Pali dilinde ise bunların karşılığı “samadhi” ve “prajna” şeklindedir (Şekil 2).

⁸⁵ Sunim, *The Way of Korean Zen*, 60.

⁸⁶ Chun Jungkwon, “Jinul’s View of Practice,” *International Journal of Buddhist Thought and Culture* 18, (2012): 127-128.

⁸⁷ Kim, “Jinul’s Awakenings,” 222.

⁸⁸ “Jeonghye Ssangsu (정혜쌍수),” erişim 27 Şubat 2023. <https://wordrow.kr/의미/정혜쌍수/>

Jinul, iç doğasını yani nefsini sadece “boşluk” veya “saf zihin” olarak adlandırmaz. Hayalindeki iç doğa ya da insan nefsi kavramını “Kendi kendisini açıkça bilen manevi bir bilgi (Seuseuro hwanhee aneun, 스스로 환히 아는)” ve “Evrendeki her şeyin gerçek özü olarak bilinen yalansız ve saf gerçek (Chinsillo aneun chinyo, 진실로 아는 진여)” olarak adlandırmıştır.⁸⁹ Bu iki kavrama göre, nefsin farkındalığı bu ilahi bilginin farkına varmaktır. Jinul, kendi zihninin ve bedeninin evrenin esas yasalarını idrak eden olduğunu, gerçek bir bilge olduğu için de doğru ile yanlış arasındaki farkı ortaya çıkararak bu esrarengiz bilgeliği deneyimleyen olduğunu belirtmiştir.

Jinul, zihinsel konsantrasyona ve bilgeliğe kişinin gündelik hayatına devam ederken sahip olabileceğini dile getirmiştir. Bu durumda uygulama için özel bir program yoktur. Jinul, “bunun sadece günlük yaşamda olması gereken sakin zihin durumu” olması gerektiğini ifade etmiştir.⁹⁰ Zihin geliştirme uygulamasını sabah, öğlen, akşam ya da gece fark etmeksizin günün her saatinde yapılabileceğini belirtmiştir. Zihinsel çalışmayı belli bir mekâna da bağlı tutmamıştır. Kişi öncelikle dış dünyanın verdiği hissiyatı unutarak zihni geri çekerek zihnin içe doğru parlamasına kabul vermelidir. Jinul oturarak zihin çalışması yapması dışında kişinin normal hayatını sürdürürken nasıl bir çalışma ya da uygulama yapması gerektiğini şu şekilde belirtmiştir:

“Yaşamın çarkında yani sebep-sonuç zincirini gözlemlerken bir işin çarka uygun olup olmadığına hakkıyla itina göstermeli toplum için yararlı olan tüm işleri de bir kenara atmamalısınız. Ama günlük işlerinizi yaparken de boş ve berrak zihninizi kaybetmeden daima açık zihinli ve sessiz olmalısınız.”⁹¹

Buna göre Jinul, meditasyon ya da zihin çalışmasının sadece oturarak yapılması gerektiği yönünde ısrar etmemiştir. Kişi normal hayatını sürdürürken de zihin çalışması yapabilir. Ayrıca Kişi, Buda'nın soyuna devam etmek istiyorsa gelecek nesillere kadar tüm canlıları kurtuluşa erdirmeye çalışmalıdır. Jinul, “Merhamet kapısını tüm canlılara açmanın Gotama Buda'nın yapmış olduğu işi sürdürmenin anahtarı” olduğunu vurgulamıştır.⁹² Buna göre, zihne ve bilgiye dayalı Budist uygulama, sadece insanın kendi bedenindeki kötü alışkanlıkları gidermek demek değildir. Uyanıktan sonraki zihin temizliği ve ahlaki gelişim; insanın sadece kendisine fayda sağlamak adına olmamalı, başkalarına da fayda sağlayan erdemli davranışlar içinde olmalıdır. Jinul'a göre tüm yaşama fayda sağlayan eylemleri içermeyen zihin temizliği ve ahlaki yükselme insanı kesin olarak kurtuluşa erdirmez.

4. Jinul'un Nirvana'ya Ulaşması

Budizm'in ideali Nirvana'dır. Nirvana; öfke, korku, depresyon ve kıskançlık gibi sağlıksız zihin durumlarından kurtulup hayattaki tatminsizliklere ve acılara son veren bir kurtuluş hâlidir. Nirvana, tıpkı ışıkların kapalı olduğu durum gibi, varlık ve yokluk hâlini aşan sessiz bir gerçekliktir. Gotama Buda, hayatın acılarını kaçınılmaz olarak kabul etmiştir ancak bu acıların üstesinden gelebilmek için manevi bir rahatlama oluşturarak öfke, arzu ve kıskançlık gibi sağlıksız durumların ateşini söndürmeyi başarmıştır.⁹³ Budizm'de Gotama Buda'nın öldükten sonra ne olduğu sorusu hep tartışılmıştır. Öte yandan Budizm'de Nirvana'ya ulaşmış kişinin ölüm sonrasında ilişkin kesin bir bilgisi bulunmamaktadır. Buda da Nirvana'ya ulaşmış bir kişinin öldükten sonra varlığını devam ettirip ettirmeyeceği konusunda belli bir açıklamada bulunmamıştır. Budist

⁸⁹ Jung, *Consilience of Chinul's Donojeomsu*,” 51-52.

⁹⁰ Gang, *Bojo Seunim*, 134.

⁹¹ Gang, *Bojo Seunim*, 137.

⁹² Gang, *Bojo Seunim*, 140.

⁹³ Yu, “Buddhism,” 55.

görüğe göre gerçek mutluluğun sırrı; ızdırıp dolu hayata ruh göçü ile devamlı surette gelmekten muaf olup Nirvana'ya ulaşmaktır.⁹⁴

Jinul'un ölüm anından önceki davranışları ve müritleriyle paylaştığı sohbetler onun Nirvana'ya ulaşacağını önceden bildiğini göstermektedir. Jinul'un Nirvana'ya gireceğini önceden bildiğine ilişkin göstergelerden biri, Jinul'un ölümünden önce kendi görevini halefi Hyesim (혜심)'e devretme arzusudur. Diğer göstergelerden biri ise Jinul'un mezar taşında ifade edilenlerdir. Jinul'un mezar taşı, Jinul'un ölüm tarihini en az bir ay önceden tahmin ettiğini bildirmektedir. Jinul, ölen annesinin ruhunu anmak için Dharma Töreni düzenlediğinde topluluğuna; "Dharma'yı açıklamak için bu dünyada fazla kalmayacağım. Her biriniz uygulamanızda çaba göstermelisiniz" diyerek aniden hastalık belirtileri göstermiş ve bundan sekiz gün sonra da nitekim hayatı son bulmuştu.⁹⁵ Dharma; evrenin fiziksel ve ahlaki düzenini yöneten evrensel bir ilkedir. Dharma'ya uygun yaşamamanın, insanı doyuma, mutluluğa ve kurtuluşa ulaştırdığına inanılır. Evrensel ahlak yasasını ifade eden bir terim olup Budizm ahlakının nihai temelidir.⁹⁶ Jinul, ölmeden önce de Buda'nın keşfetmiş olduğu evrensel ahlak yasası olan "Dharma (Bulbeop, 불법)" öğretilerini müritlerine son bir kez daha anlatarak tüm duyarlı varlıkların asıl mutluluğa ulaşmaları yönünde büyük bir çaba göstermiştir.

Ölümünden önceki bir haftalık zaman zarfında hasta olan Jinul, Nirvana'ya girmeden önceki gece, gecenin geç saatlerine kadar müritlerine Budizm hakikatini anlatarak geçirmiştir. O gecenin sonunda şafak söktüğünde müritlerine o günün tarihinin ne olduğu sormuştur. Müritleri o günün 27 Mart olduğu cevabını vermişlerdir. Bunun üzerine Jinul, tüm halkı büyük bir davul sesi eşliğinde Seonggwangsa (송광사)⁹⁷ Tapınağı'nın vaaz salonuna toplamıştır. Bu son vaazında Jinul'a önemli bir soru yöneltilmiştir. Bu soru; Buda döneminde yaşamış Mürit Yuma (유마)⁹⁸ ile Jinul'un hastalığının aynı olup olmadığı yönünde olmuştur. Jinul bu soru üzerine, elinde tuttuğu asası ile vaaz kürsüsüne sertçe vurup her şeyin hakikatinin burada olduğunu söyleyerek sessizliğe bürünmüştür.⁹⁹ Sıradan insanlar yaşam ve ölümün gerçek anlamını bilmeden yaşama tutunarak ölümden korkarlar. Bir Bodhisattva ise bedenini kendisine ait olarak görmez ve bir kişi, varlık ya da ruh düşüncesini muhafaza ediyorsa artık o bir Bodhisattva değildir.¹⁰⁰ Mürit Yuma da, bir Bodhisattva'nın görevlerinden biri olan yaşam ve ölüme girerek tüm canlılar için hasta olduğunu belirtmiştir. Bir Bodhisattva eylemi olan koşulsuz sevgiyi Mürit Yuma'nın canlı varlıklara bu şekilde gösterdiği söylenmektedir.

Jinul, "Donojeomsu" adlı öğretisi ile nihai aydınlanmanın reçetesini meditasyon ve bilgeliğin birlikte uygulanması ile olabileceğini ifade etmiştir. Bu öğretiye göre, kişi aydınlanmaya erişmek istiyorsa Bir Bodhisattva'nın yapması gerektiği gibi merhamet kapısını tüm canlılara sonsuza dek açarak herkesin Buda'lık yo-

⁹⁴ Yemenlioğlu, *Budizm*, 66-67.

⁹⁵ Buswell, *Collected Works of Korean Buddhism*, 33.

⁹⁶ Oktay Dere, "Erken Budist Etiği-Doktrini ve Disiplini," *Kırklareli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 6/1, (2022): 187.

⁹⁷ Yayılan Çam Tapınağı anlamına gelen Seonggwangsa, Kore'de "Güney Jeolla (Jeollanamdo, 전라남도)" Eyaleti'nde bulunmaktadır. Birçok ünlü keşiş burada yaşamıştır. Yedi yıl boyunca küçük bir tapınakta yaşamış olan Jinul'un topluluğu büyüdükçe yeni bir tapınak ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Jinul, en doğru yeri bulabilmek için tahtadan bir vinç yapmıştır ve bu vinç uçup günümüz Seonggwangsa Tapınağı'nın olduğu yere inmiştir. Jinul, büyüyen topluluğunu barındırmak için orada bir inziva yeri inşa etmiştir. Jeongdae, *What is Korean Buddhism*, 142.

⁹⁸ "Yuma veya Yumageosa, 유마거사": Buda döneminde yaşamış ve aydınlığa ulaşmış büyük bir bilgedir. Yuma'nın canlı varlıklara olan sevgisinden dolayı hastalandığı ve yaşam ile ölümün acı gerçeğini tattığı söylenmektedir. Yuma'nın Bodhisattva eylemini bu şekilde gerçekleştirdiği düşünülmektedir.

⁹⁹ Gang, *Bojo Seunim*, 27.

¹⁰⁰ Senzaki ve Mccandless, *Budizm ve Zen*, 31.

luna girmesi için çaba sarf etmesi gerekmektedir. Koreli Şair Yu Jahyo (유자효), 2016 yılında Budizm (Bulgyo Sinmun, 불교신문) Gazetesinde yayımlanan bir köşe yazısında Mürit Yuma'nın hastalığı ile ilgili bazı bilgiler aktarmıştır. Yu Jahyo, "Mürit Yuma'nın kendi hastalığının insanların cehalet ve bağımlılık duygularından kaynaklandığını ve tüm insanlar bu hasta edici durumlardan kurtulursa o zaman kendisinin de iyileşebileceğini" söylediğini aktarmıştır.¹⁰¹ Çünkü Bodhisattva'lar canlı varlıkların kurtuluşu için doğum ve ölüm âlemine girer ve insanoğlunun kaçınılmaz kaderi olan hastalığa yakalanırlar. Eğer tüm varlıklar bu cehalet ve bağımlılık hastalığından kurtulabilirlerse o zaman Mürit Yuma da bu hastalıktan kurtulacaktır. Jinul'un müritleri de tıpkı Mürit Yuma gibi Jinul'un bir Bodhisattva hastalığına mı yakalanıp yakalanmadığını merak etmişlerdir. Ancak Jinul, tüm hakikatin esasını vurduğu vaaz kürsüsünde olduğunu söyleyerek aslında Gota-ma Buda gibi ölümün kendisinin önemli olmadığını sadece Buda'nın öğretilerinin varlığının sürdürülmesinin önemli olduğunu belirtmek istemiştir.

Jinul, kürsüsünde oturur vaziyetteyken 27 Mart 1210 tarihinde 53 yaşındayken hayatını kaybetmiştir. Kemikleri yakılarak irili ufaklı kalıntıları toplanmış ve Suseonsa (수선사) Tapınağı'nın kuzey eteğine bir kule inşa edilmiştir. Kral Huijong (희종), Jinul'un acı haberini duyduğunda çok üzülmüştür. Jinul'a "Burilbojogusa, 불일보조국사" yani "Buda'nın Güneşi gibi Evrensel Olarak Aydınlatıcı Ulusal Öğretmen" unvanını vererek onu onurlandırmış, ayrıca kalıntılarının bulunduğu kuleye "tatlı çiy"¹⁰² anlamına gelen "Gamno, 감로"¹⁰³ ismini vermiştir.¹⁰⁴ Koreli Budist Usta Lee Ilya (이일야), 2021 yılında Budizm (Bulgyo Sinmun, 불교신문) Gazetesinde yayımlanan bir köşe yazısında Jinul'un ölüm anından önceki son zamanları ile ilgili bazı bilgiler aktarmıştır. Lee Ilya, "Jinul'un ölümünden önceki son görüntüsünün çok güzel ve etkileyici olduğunu çünkü bir insanın ölmeden önceki görüntüsünün onun iyi yaşadığının en önemli işareti olduğunu" belirtmiştir.¹⁰⁵ Budist düşünceye göre, ölüm anı bir insanın tüm hayatının tek bir anda toplandığı bir andır ve bir insanın nasıl bir hayat yaşadığına dair de önemli ipuçları verir. Bu yüzden "Selametle Gitti (Jal Gatta, 잘 갔다)"; Buda'nın unvanlarından biridir.

5. Jinul'un Felsefesinin Modern Dünyaya ve Günümüz Kore Budizm'ine Katkısı

Jinul'un felsefesi ve vardığı sonuçlar günümüz Kore Budizm geleneğinde sağlam bir şekilde yer etmiştir. Daha önce de bahsedildiği üzere Zen; Buda'nın zihni, Gyo ise; Buda'nın sözleriydi. Kelimeler zihnin dışı dönük ifadeleri olduğu için Zen ve Gyo iki ayrı alanda değil tek bir yerde birleşmişlerdir. Jinul, Kore Budizm geleneğine bu anlayışı miras bırakmıştır.¹⁰⁶ Bu miras, uygulamaya bağlı olarak zihin gelişimi ve bilgeliğe bağlı olarak da ahlaki gelişimin önemini ortaya konmasıdır. Jinul, aristokrat sınıfın desteklediği Gyo okulu ile normal halkın desteklediği Zen okulunu birleştirmekle, denge ve birlik içinde bir Budizm anlayışını da ortaya çıkarmıştır. Jinul'un Zen ve Gyo okullarını birleştirmesiyle ortaya çıkmış meditasyon ve bilgeliğin birlikte

¹⁰¹ Yu Jahyo (유자효), "Bilge Yuma Olalım (유마거사가 되자)," Budizm Gazetesi (불교신문), 13 Ocak 2016, erişim 11 Ocak 2023. <http://www.ibulgyo.com/news/articleView.html?idxno=146211>

¹⁰² Buda tarafından takdim edilen cennetsel bir içeceğe verilmiş isimdir.

¹⁰³ Koryo döneminde inşa edilmiş ilk Budist kutsal yapı olmasından dolayı 27 Eylül 2002'de Güney Jeolla'nın somut kültürel varlığı olarak belirlenmiştir.

¹⁰⁴ Gang, *Bojo Seunim*, 202-203.

¹⁰⁵ Lee Ilya (이일야), "Ölümü Felsefe Yapma Zamanı <34> Bojo Jinul: Bilmediğini Bil Yeter (죽음을 철학하는 시간 <34> 보조지눌: 다만 모른다는 것을 알라)," Budizm Gazetesi (불교신문), 22 Ekim 2021, erişim 3 Eylül 2022. <http://www.ibulgyo.com/news/articleView.html?idxno=214343>

¹⁰⁶ Lee Ilya (이일야), "Ölümü Felsefe Yapma Zamanı <34> Bojo Jinul : Bilmediğini Bil Yeter (죽음을 철학하는 시간 <34> 보조지눌 : 다만 모른다는 것을 알라)".

uygulanması öğretisi de, geleneksel Kore Budizm'inin temsili düzeni "Jogye (Jogyejong, 조계종)" Tarikatı'nın yapı taşını oluşturmuştur.

Jinul, Donojeomsu öğretisinde ani aydınlanmaya ulaşmanın pratik bir yolu olarak, Daehye (대혜)'nin "Koan (Hwadu, 화두)" uygulamalarına ilişkin açıklamasını dikkate almıştır. Bu, Güney Song hanedanı Zen ustalarının, hakikatı idrak etmek için ilk Zen atalarından miras aldıkları bir yöntemdi. Jinul, bu tekniği Kore'ye tanıtan ilk kişi olmuştur. Böylelikle, Kore'deki Zen ustaları tarafından kullanılan baskın bir yöntem olarak devam etmiştir. Jinul, hem hayatında hem de yazılarında, Çin'de bile nadiren görülmüş bir başarı olan, Gyo doktrin çalışması ve Zen uygulamasına ilişkin birleşik bir görüş sergileyerek Kore Zen Budizm'inin temel görünümünü oluşturmuştur. Çalışmaları, mevcut tapınak çalışma programının merkezi bir parçasını oluşturmuştur ve onun meditasyon talimatları, Kore'deki modern Budist tapınaklarında uygulanmaya devam etmiştir.¹⁰⁷

Gazeteci Yazar An Jiksu (안직수), 2016 yılında Budizm (Bulgyo Sinmun, 불교 신문) Gazetesi'nde yayımlanmış bir köşe yazısında Lee Ilya (이일야)'nın Jinul'un hayatı ile ilgili yazmış olduğu "Bojo Jinul'un Dene-mesi Bilmek Yaşamak (Esei Bojo Jinul Andanungeot Sandanungeot, 에세이 보조지눌 안다는 것 산다는 것)" adlı kitabının içeriği hakkında bilgiler vermiştir. An Jiksu, Lee Ilya'nın yazmış olduğu bu eserde Jinul'u yaşadığı dönem olan Koryo döneminin "Zamanın ruhunu tam anlamıyla anlamış nazik bir rehberi" olarak ifade ettiğini aktarmıştır.¹⁰⁸ Çünkü, Jinul'un kurduğu "Meditasyon ve Bilgelik Topluluğu"; o dönemde keşişlerin dini disiplinsizliği ile bozulmaya yüz tutmuş Budizm'i yeniden kurmaya yönelik bir topluluktu. Zen ve Gyo okulları arasındaki çatışmanın üstesinden gelebilmek için toplantılar yoluyla çözümler aramak ve yaraları iyileştirmek için yapılan bir topluluk hareketiydi. Jinul, toplumun kanayan yarasına çözüm bulmaya çalışarak alternatifler üretmiş sadece Zen ve Gyo okulu mensuplarına değil mutlak mutluluğu hedefleyen diğer din ya da ideolojilere mensup kişilere de çağrıda bulunup onları tek bir çatı altında toplamayı başarmıştı.

Jinul'un hayatından, yaptığı reform hareketlerinden ve geliştirdiği öğretilerinden çıkartacağımız şüphesiz onun Kore'nin önde gelen düşünürlerinden, keşişlerinden ve bilginlerinden biri olduğu gerçektir. Bunun dışında, 12. yüzyıl Kore'sinde yaşamış olan Jinul'un hayatı ve düşünceleri günümüz dünyasına nasıl bir mesaj verebilir? Onun felsefesinden çıkarmamız gereken anlam nedir? Bu sorulara anlamlı cevaplar bulabilmek için günümüz dünyasının sorunlarına ve araştırma alanlarına göz atmak faydalı olacaktır.

2002 yılında yayımlanmış olan "Kore'nin 10 Düşünürü - Jinul, (Hangugui sasangga 10 in - Jinul, 한국 의 사상가 10 인 - 지눌)" adlı eserde Jinul'a yönelik akademik çalışmaların ve Budist modernizasyonunun birbiriyle sinerjik bir ilişki kurabilmesi için "Jinul düşüncesinin modern çağa uygun hâle getirilmesi gerekli olduğu" belirtilmiştir. Örneğin, Jinul'un ortaya koyduğu felsefe üzerinden "Jinul ile eğitim, psikoterapi, psikoloji ve çevre" gibi araştırmaların genişletilmesi gerektiği vurgulanmıştır.¹⁰⁹ Nitekim araştırmalar bu yönde devam etmiş Koreli akademisyenler Oh Yong Seok ve Gang Geongi, Jinul'un felsefesini günümüz sorunları ile ilişkilendirerek yorumlamışlardır.

¹⁰⁷ Sunim, *The Way of Korean Zen*, 21.

¹⁰⁸ An Jiksu (안직수), "Ulusal Öğretmen Bojo Jinul'un Kutsal Alanında 'Birlik' Diye Adlandırılan Zamanın Ruhunu Okuma (보 조국사 지눌스님의 성지에서 '화합'이라는 시대정신을 읽다)," Budizm Gazetesi (불교신문), 19 Aralık 2016, erişim 15 Aralık 2022. <http://www.ibulgyo.com/news/articleView.html?idxno=154017>

¹⁰⁹ Lee, *Hangugui Sasangga*, 57.

Oh Yong Seok (오용석)'un 2019 yılında yayımlanmış "Jinul'un Susimgyeol Eseri Odaklı Zihin Çalışmasının Günümüzdeki Yorumu, (Maeumgongbuui hyondaejeok haeseok Bojo Jinului Susimgyeoleul jungsim-neuro, 마음공부의 현대적 해석 보조지눌의 수심결을 중심으로)" adlı makalesine göre, modern toplumda insanın en çok karşılaştığı sorun; kaygıdır. Yapılan araştırmalara göre, her insan kaygı hissetmektedir. Alman psikiyatrist Borwin Bandelow, kaygıyı psikanaliz açıdan ele alarak insanların asılsız ve mantıksız kaygılara sahip olduğunu ancak insanın hayatta kalabilmesi için herkesin bir ölçüde kaygı duyması gerektiğini de söylemiştir. Kaygının, üretken davranışı teşvik eden, olağanüstü başarılar ilham veren, hayal gücünü geliştiren bir itici güç olduğunu da söylemiştir. Zen'in modern değeri, bu sorunlara yönelik çözümleri içermektedir. Psikanaliz gelişmeden çok önce Zen Budizm'i, insan zihnindeki kaygı gibi sorunları ruhsal olarak farkında olan zihin aracılığıyla çözmenin bir yolunu sunmuştur. Jinul'un Susimgyeol adlı eserinde zihne dair ortaya koyduğu öğretilerin bu açıdan dikkate değer olduğu makalenin temel konusu olmuştur.¹¹⁰

Budizm'deki "Dharma" kavramı, evrensel ahlak yasasını ve Buda'nın ilmini ifade etmesinin yanı sıra aslında tabiattaki her şeyi ifade etmektedir. Canlı ve cansız tüm varlıklar bu kavramı meydana getirmektedirler. Budizm, bu dünyada ideal bir hayatın ne olduğu sorusunu cevaplamayı amaçlayan bir sistemdir. Budizm'e göre varlık; insanın dışındaki sebeplere bağlıdır ve bu düşünce, insanı dünyadan bağımsız düşünmeyi reddeder. Bu düşünce, insanın tabiata bağlı ve onunla karşılıklı bir ilişki içinde olduğu düşüncesini ortaya çıkartmıştır. Bunun sonucunda Budist düşüncede tabiata karşı bir saygı duygusu meydana gelmiştir. Budizm'e göre, tabiattaki değişim insanların ahlaki yapısından etkilenebilmektedir. Dünya, insanların ahlaki durum ve davranışlarına göre iyi bir yer ya da kötü bir yer olur. Budist düşüncede bulunan "hayata zarar verme" emri ile insan doğa ile uyum içinde yaşamaya özen göstermeli, hiçbir canlının hayat hakkını da elinden almamalıdır.¹¹¹

Gang Geongi, Jinul'un Koryo dönemindeki Zen ve Gyo okulları arasında yaşanmış olan çatışmada uzlaştırıcı bir görüş sergilemesini günümüzdeki çevresel faktörlere bir çözüm bulma konusunda yorumlamıştır. Gang Geongi, 1971 yılında yayımlanan ve tüm dünyayı şaşkırtan Roma Kulübü¹¹²'nün "Büyümenin Sınırları" adlı raporuna göre yaptığı bir incelemede; nükleer savaş korkusuyla birlikte nüfus ve gıda sorunlarının, sanayileşme nedeniyle zenginler ve yoksullar arasındaki uçurumun, kaynakların tükenmesi ile çevre kirliliği gibi ciddi meselelerin var olmasından dolayı insanlık için güvenli bir geleceğin öngörülmediğini, gerçekten biz de çevresel faktörlerin etkisi ile meydana gelen küresel ısınmanın problemlerini hissetmekte olduğumuzu ve bu problemlerin; insanların birbirleri ile olan ilişkisinde özensiz olmasından ve insan ile doğa arasındaki ilişkinin ne yazık ki yok edilmesinden kaynaklandığını vurgulamıştır.¹¹³ Budizm'de, Dharma kavramının evrendeki her şeyi kapsadığını ve tüm varoluşun birbirine bağlı olduğu gerçeğini göz önünde bulundurursak aydınlık bir gelecek için yapılması gereken, yabancılaşmış öz benliğin yeniden kazanılması ve insanların birbirleri ile olduğu kadar tabiat ile olan ilişkilerinin de sağlıklı yönde kuvvetlendirilmesi gerekliliğidir.

¹¹⁰ Oh, "A Contemporary Interpretation of Mind Practice," 26-27.

¹¹¹ Hasan Ocak ve Dilber Çelikten, "Dinlerde Çevre Tasavvuru ve Çevre Sorunlarının Önlenmesinde Dinlerin Rolü," *Disiplinlerarası Sosyal Bilimler Dergisi* 9, (2021): 80-81.

¹¹² Kulüp, 1968 yılında kurulmuş olan ve insanlığın geleceği için ortak bilgi paylaşımı yapan bir düşünce kuruluşudur.

¹¹³ Gang, *Bojo Seunim*, 183.

Sonuç

Bu çalışmada Kore'nin Koryo Hanedanlığı döneminde yaşamış Budist keşiş Jinul'un hayatı, Kore Budizm felsefesi üzerine çalışmaları ve önderlik ettiği reform hareketleri incelenmiştir. Jinul, Budist topluluğu hareketini yürütmüş, Zen ve Gyo Budist okulları birliği ile Zen düşüncesi sistemine yeni bir yön vermiş bir Budist keşiştir. Silla dönemi keşişi Wonhyo ile birlikte Jinul, Kore Budizm tarihinin en önemli iki şahsiyetidir.

Jinul'un aktif olduğu dönem, ülkede büyük değişimlerin yaşandığı önemli bir dönem olmuştur. Ayrıca Budizm dünyasında Zen ve Gyo Budist okullarının arasındaki çatışma, Budizm'in halk Budizm'inden çıkıp kraliyet Budizm'ine dönüşmesi ve en önemlisi keşişlerin dünyevi hırs içinde olması Jinul'u derinden rahatsız etmekteydi. Tarihi arka plan Koryo'da şu olaylarla meydana gelmiştir; Askeri Musin hükümeti, Koryo'nun kuruluşundan beri ülkeyi yöneten asilzadeleri yıkarak 100 yıl boyunca (1170-1270) devam edecek bir iktidara sahip olmuştur. Koryo'da Musin askeri darbesi ile kurulan askeri hükümet, ülkede birçok alanda gerçekleşecek olan toplumsal dönüşüme zemin hazırlamaya başlamıştır. Koryo'da iktidar el değiştirmiş ve bununla birlikte Budizm dünyası da büyük değişimler yaşamaya başlamıştır. Kore Budizm dünyasında uzun süredir var olan Zen ve Gyo Budist okullarından Gyo doktrin okulu, aristokrat sınıf tarafından desteklenmekteydi. Fakat Musin darbesinden sonra Gyo doktrin okulu keşişleri, bu darbeyi protesto etmeleri sonucu askeri bürokratlarla büyük çatışma yaşamışlardır. Fakat askeri hükümetin desteği ile ayağa kalkan Zen okulu, Kore Budist dünyasında Jinul ile artık yeni bir anlam kazanmıştır. Jinul, topluluk hareketi ile Zen'i canlandırarak Budizm reformunda belirleyici bir rol oynamıştır. Keşişlere kazanç ve şöhret arzularını terk edip dağlara çıkarak saf fikirlerden oluşan yeni bir topluluk kurmaları yönünde çağrıda bulunmuştur.

Kore Budizm dünyasında Zen ve Gyo okulları arasında uzun zamandır bir çatışma ve dengesizlik olduğu tartışılmaz bir gerçektir. Gyo Budist okulunun eksikliği ; doktrine bağlı kalıp zihin çalışmasını unutmaya, Zen Budist okulunun eksikliği ise; sadece zihne odaklanıp kutsal metin ve ilkeleri unutmaya. Öte yandan kraliyet ailesinin himayesini alan birçok keşiş, otorite güçlerinden aldığı ayrıcalıkların sonucunda siyasi ve dünyevi arzular peşinde koşan kişiler hâline gelmişlerdir. Dünyevi hırs peşinde olmak, Budist inancına gönül veren keşişler için hoş karşılanmayan ve kabul edilemez bir durumdu. Jinul, bu hataların ve yozlaşmanın önüne geçmek için meditasyon ve bilgelik çalışmasının birlikte yürütülmesi gerektiğini önemle vurgulamıştır. Jinul'a göre, aydınlanmaya ulaşıldığında insan doğası Buda'dan farklı değildir. Fakat kişi aydınlanmaya ulaşsa bile istikrarlı bir şekilde zihin temizliğine ve ahlaki gelişime devam etmelidir. En önemlisi kişi, Buda soyunu devam ettirenlerden biri olmak istiyorsa, tüm yaşama fayda sağlayan Bodhisattva eylemleri içinde olmalıdır. Bu eylemlerin içinde en önemlisi tüm canlılara merhametle davranmaktır. Bu yüzden nihai aydınlanma; ancak meditasyon ve bilgelik birleşmesi ile mümkün olacaktır.

Jinul, Budizm'in asıl amacına uygun olarak geliştirdiği öğretileri ile nihai aydınlanmanın yollarını göstermiştir. Nihai aydınlanma, insanın sadece kendi kurtuluşunu düşünmeyip tüm canlıların kurtuluşunu da istemesi ile mümkün olmaktadır. Çünkü Budizm'de tüm varoluş birbirine bağlıdır. Keşiş Wonhyo, "Her şey tek bir kalpten doğar" ideali ile olması gereken uyumu ve birlikteliği vurgulamıştır. Keşiş Jinul, onun uyum ve birliktelik idealini Budizm'in bozulmasına sebep olmuş iki ayrı Budist okulunu birleştirerek devam ettirmiştir. Wonhyo'dan miras kalan birlik ve uyum düşüncesi, Kore dünyasında büyük bir toplumsal değer oluşturmuş ve ülkeye "ulusal birlik" düşüncesini aşılamıştır. Bu yüzden Koreli bilim insanları Budizm'i anlamadan ya da bilmeden Kore'nin düşünce yapısını anlamının zor olduğunu sık sık dile getirmişlerdir. Günlük haya-

ta geçen Budist terimleri ya da tarihsel süreçten günümüze aktarılmış öğreti ve ideolojilerin tümü Kore'nin karakteristik yapısının oluşmasında önemli rol oynamıştır. Jinul, belirtmeye çalıştığımız gibi zamanın ruhu-na göre hareket etmiş ve Koryo dönemi insanının sorunlarına çözümler bulmaya çalışmış bir liderdi. Jinul'un felsefesindeki birlik ve uzlaştırıcı düşünce yapısı, günümüz dünyasında insan ile insanı bir, insanı ile doğayı bir ve hatta tüm varoluşu bir olarak görmek gerekliliğini ifade etmektedir. İnsanın kendisine yabancılaşmış öz benliğini yeniden kurarak insanın diğer insanlar ile ve doğa ile olan ilişkisinde özenli davranması, dünyada yaşanan maddi manevi birçok sorunun çözümü olacaktır.

Kaynakça

- An, Jiksu (안직수). “Ulusal Öğretmen Bojo Jinul’un Kutsal Alanında ‘Birlik’ Diye Adlandırılan Zamanın Ruhunu Okuma (보조국사 지눌스님의 성지에서 ‘화합’이라는 시대정신을 읽다),” *Budizm Gazetesi* (불교신문), 19 Aralık 2016. Erişim 15 Aralık 2022. <http://www.ibulgyo.com/news/articleView.html?idxno=154017>
- Arslan, Ahmet. *Felsefeye Giriş*. Ankara: Serbest Kitaplar, 2019.
- Buswell, Robert E. *Collected Works of Korean Buddhism, Vol. 2 Chinul Selected Works*. Seoul: Jogye Order of Korean Buddhism, 2012.
- Chun, Jungkwon. “Jinul’s View of Practice,” *International Journal of Buddhist Thought and Culture* 18, (2012): 113-133.
- Dere, Oktay. “Erken Budist Etiği-Doktrini ve Disiplini,” *Kırklareli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 6/1, (2022): 183-198.
- Encyclopedia of Korean Culture. “Budizm (불교),” Erişim 24 Şubat 2023. <https://encykorea.aks.ac.kr/Article/E0024921>
- Encyclopedia of Korean Culture. “Doui (도의),” Erişim 27 Şubat 2023. <https://encykorea.aks.ac.kr/Article/E0015807>
- Encyclopedia of Korean Culture. “Musin Hükümeti (무신 정권),” Erişim 10 Ocak 2023. <https://encykorea.aks.ac.kr/Article/E0019118>
- Gang, Geongi (강건기). *Bojo Seunim Iyagi Bojogugsa Jinului Saengaewa Sasang* (보조 스님 이야기 보조국사 지눌의 생애와 사상). 불일출판사, 2010.
- Go, Seongae (고성애). “Pak Chonghong’s Study on Korean Buddhist Thoughts,” *Seoul National University College of Humanities Center for East Asian Studies* (서울대학교 동아시아문화연구소) 51, (2013): 47-67.
- Hasırcı, Nazım. *Din Felsefesi*. Diyarbakır: Dicle Üniversitesi Yayınları, 2016.
- Holloway, Richard. *Dinin Kısa Tarihi*. Çeviren: Tufan Göbekçin, İstanbul: Alfa Araştırma, 2019.
- Hwang, Suyoung (황수영). “Philosophy and the Humanities: A history of Their Conceptual Interaction,” *Seoul National University Institute of Humanities* (인문논총) 63, (2010): 179-215.
- Jang, Young Seop (장영섭). “Barış İdeali Nedir? (‘화쟁’이란 무엇인가?),” *Budizm Gazetesi* (불교신문), 28 Haziran 2019. Erişim 10 Ekim 2022. <http://www.ibulgyo.com/news/articleView.html?idxno=200508>
- Jeong, Injae. (정인재). “Korean Traditional Philosophy and History of Korean Philosophy,” *Sogang University Korean Research Foundation* (서강대학교한국학술진흥재단) 41, (1998): 197-240.
- Jeongdae, Ven. *What is Korean Buddhism?*. Seoul: Chogyo Order Publishing, 2002.
- Jeongwoon, Seunim (정운스님). “Karakter Olarak Okunan Kore Zen Düşünce Tarihi <31> Bojo Guksa Jinul (인물로 읽는 한국 사상사 <31> 보조국사 지눌(上)),” *Budizm Gazetesi* (불교신문), 15 Ekim 2018. Erişim 12 Eylül 2022. <http://www.ibulgyo.com/news/articleView.html?idxno=169513>
- “Jinul, 지눌” *Kore Kültürü Ansiklopedisi* (*Encyclopedia of Korean Culture*) içinde, 21: 213-214. Gyeonggi-do: Academy of Korean Studies, 1991.
- Jung, Hye Jung (정혜정). “Consilience of Chinul’s Donojeomsu and Two Gates of Samadhi and Wisdom,” *The Korean Association of Buddhist Studies* (불교학연구회) 49, (2016): 31-57.

- Kim, Booyong (김부용). "Jinul's Awakenings and His Practice," *Buddhist Thought and Culture* (불교사상과 문화) 2, (2010): 195-244.
- Kim, Hoseong (김호성). "Wonhyo's "A Verse on Amita Buddha's Pure Nature" and Bojo Chinul," *The Korean Association of Buddhist Studies* (불교학연구회) 49, (2016): 1-29.
- Lee, Deokjin (이덕진). *Hangugui Sasangga 10 In - Jinul* (한국의 사상가 10 인 - 지눌). 예문서원, 2002.
- Lee, Ilya (이일야). "Ölümü Felsefe Yapma Zamanı <34> Bojo Jinul : Bilmediğini Bil Yeter (죽음을 철학하는 시간 <34> 보조지눌 : 다만 모른다는 것을 알라)", *Budizm Gazetesi* (불교신문), 22 Ekim 2021. Erişim 3 Eylül 2022. <http://www.ibulgyo.com/news/articleView.html?idxno=214343>
- Lee, Jung Hye. *Kore Tarihi*, Ankara: Nantu A.Ş., 2021.
- Lee, Song Chong. "An Aristotelian Interpretation of Bojo Jinul and an Enhanced Moral Grounding," *Religions* 11/193, (2020): 1-13. <https://doi.org/10.3390/rel11040193>
- Magargle, Ayça. "Kore'de Milliyetçilik, Din ve Ekonomik Büyüme." Yüksek Lisans Tezi, Bursa Teknik Üniversitesi, 2019.
- Ocak, Hasan ve Dilber Çelikten. "Dinlerde Çevre Tasavvuru ve Çevre Sorunlarının Önlenmesinde Dinlerin Rolü," *Disiplinlerarası Sosyal Bilimler Dergisi* 9, (2021): 51-86.
- Oh, Yongsuk (오용석). "A Contemporary Interpretation of Mind Practice – Focusing on Susimgyeol by Bojo Jinul," *Korean Society for Seon Studies* (한국선학회) 54, (2019): 25-56.
- Reportworld. "Koryo Dönemi Budizm Felsefesi – Uicheon ve Jinul (고려 시대의 불교철학 - 의천과 지눌)." Erişim 20 Eylül 2022, <https://www.reportworld.co.kr/humanities/h1194623>
- Sankrityayan, Rahul vd. *Budizm ve Felsefe*. Çeviren: Sibel Özbudun, İstanbul: Toplumsal Dönüşüm Yayınları, 1998.
- Senzaki, Nyogen ve Ruth Strout Mccandless. *Budizm ve Zen*. Çeviren: Nur Yener, İstanbul: Satori Yayınevi, 2020.
- Sunim, Kusan. *The Way of Korean Zen*. Çeviren: Martine Fages, Tokyo: Weatherhill Publishing, 1985.
- "Tongbulgyo Sasang, 통불교사상" *Kore Kültürü Ansiklopedisi (Encyclopedia of Korean Culture)* içinde, 23: 222-223. Gyeonggi-do: Academy of Korean Studies, 1991.
- Türközü, S. Göksel ve Ahmet Kopar. "Günümüz Kore'sinde Budizm'in Etkileri," *Temaşa Felsefe Dergisi* 16, (2021): 65-77.
- Wordrow. "Donojeomsu (돈오점수)," Erişim 27 Şubat 2023. <https://wordrow.kr/한자/頓悟漸修-돈오점수/>
- Wordrow. "Jeonghye Ssangsu (정혜쌍수)," Erişim 27 Şubat 2023. <https://wordrow.kr/의미/정혜쌍수/>
- Ye, Seongju (예성주). "Recovery of the Original Human Life and the Significance of Jinul's Thought," *Philosophical Forum* (철학논구) 40, (2012): 215-225.
- Yemenlioğlu, Mazhar Murat. *Budizm*. İstanbul: Gelenek Yayıncılık, 2020.
- Yu, Chai Shin (유재신). "Buddhism," *Center for World Mission PUTS* (장로회신학대학교 세계선교연구원) 6, (2000): 43-77.
- Yu, Jahyo (유자효). "Bilge Yuma Olalım (유마거사가 되자)", *Budizm Gazetesi* (불교신문), 13 Ocak 2016. Erişim 11 Ocak 2023. <http://www.ibulgyo.com/news/articleView.html?idxno=146211>